

سال جهش تولید در میانه راه

بررسی ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۹

مرضیه دینداررستمی (دکتری اقتصاد و کارشناس گروه شاخص‌های ارزیابی چشم انداز و عملکرد دفتر محاسبه شاخص برنامه‌ها و سیاست‌های کلان)

مقدمه:

اقتصاد ایران در ۴ دهه گذشته با محدودیت‌های ساختاری مختلفی دست به گریبان بوده است. یکی از مهمترین آن‌ها، مشکلات مربوط به تولید داخل و وابستگی آن به واردات بوده که این امر سبب شده است تا در مواقع تشدید تحریم‌ها آسیب‌پذیری تولید داخل افزایش یابد. در سال‌های اخیر و در نام‌گذاری شعار سال از سوی مقام معظم رهبری این نکته مورد تاکید قرار گرفته است که افزایش تولید و ارتقاء توان تولید داخلی یکی از راه‌های اصلی در افزایش رفاه، اشتغالزایی، حفظ قدرت پول ملی و توسعه صادرات است. در همین راستا سال ۱۳۹۹ نیز سال جهش تولید نامیده شده تا از این طریق اهمیت موضوع گوشزد کرده و سیاست‌ها و تدابیر لازم اندیشیده و اجرا گردد.

در تعریف می‌توان عنوان کرد که جهش تولید به معنای شیفت تابع تولید از دو سمت عرضه و تقاضا و به تبع آن جهش کلیه عوامل مشتمل بر سرمایه، نیروی کار، بهره‌وری و فناوری است. جهش اقتصادی فرآیندی است که کشورهای در حال توسعه از تله درآمد متوسط گذر کرده و با شناسایی و تحریک پیشران‌های توسعه صنعتی، شکاف درآمد سرانه (با تاکید بر افزایش سهم صنعت) و قابلیت‌های فناورانه خود را با کشورهای توسعه یافته کاهش می‌دهند. جهش تولید به دو بخش جهش بلند (بین بخشی) و جهش کوتاه (درون بخشی) تقسیم می‌شود. جهش بلند (بین بخشی) حاصل تغییر ساختار اقتصاد و ورود به حوزه‌های جدید تولید است اما جهش کوتاه (درون بخشی) حاصل حرکت در بین نسل‌های فناوری و توسعه زنجیره ارزش در یک بخش می‌باشد.

در این گزارش با توجه به اهمیت تولید در اقتصاد کشور به بررسی تولید ناخالص داخلی کشور و اجزاء آن و بخش‌های مرتبط می‌پردازیم. به عبارت دیگر، گزارش حاضر به بررسی ۹ بخش در اقتصاد و بررسی متغیرهای هر بخش می‌پردازد که عبارتند از حساب‌های ملی، بازار کار، شاخص قیمت، بازار پول، عملکرد مالی دولت، تجارت خارجی، صنعت و معدن، ساختمان و مسکن و توسعه کسب و کار می‌باشد. همچنین در انتها در بخش نتیجه‌گیری، با ارائه نتایج کلی، وضعیت ایران در ۶ ماهه ۹۹ در یک نگاه ارائه و بررسی گردیده است. در بیان کلی می‌توان ذکر کرد که جهش در تولید نیازمند الزامات و اصلاحاتی است که از آن جمله می‌توان از اصلاح نظام پولی، بانکی و مالیاتی، توسعه صنایع دانش بنیان، انحصارزدایی تولید، اصلاح فضای کسب و کار و توجه به تولید صادرات محور نام برد.

بخش اول: تحلیل و بررسی حساب های ملی

در ابتدا حساب های ملی که به نوعی خروجی سیاست ها و اقدامات مرتبط با جهش تولید و رشد اقتصادی و نیز معیاری جهت بررسی وضعیت ثبات اقتصادی است، مورد بررسی قرار می گیرد.

جدول (۱): محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده رشته فعالیت های اقتصادی کشور به قیمت های ثابت (سال پایه: ۱۳۹۰) (میلیارد ریال - درصد)

دوره	کشاورزی	صنعت و معادن	خدمات	GDP	GDP بدون نفت
شش ماهه ۱۳۹۹	۲۵۲،۴۷۴	۱،۳۷۲،۶۴۷	۱،۸۲۰،۲۲۹	۳،۴۵۷،۲۵۷	۳،۰۱۳،۷۴۸
	۱،۷	-۰،۶	-۳،۹	-۲،۲	-۱،۷
بهار ۱۳۹۹	۹۷،۵۲۰	۶۵۸،۰۲۳	۸۹۲،۱۱۱	۱،۶۵۳،۸۸۴	۱،۴۴۳،۴۲۷
	۰،۱	-۵،۳	-۴،۲	-۴،۴	-۲،۷
تابستان ۱۳۹۹	۱۵۴،۹۵۴	۷۱۴،۶۲۴	۹۲۸،۱۱۸	۱،۸۰۳،۳۷۳	۱،۵۷۰،۳۲۱
	۲،۷	۳،۷	-۳،۷	-۰،۲	-۰،۷

ماخذ: مرکز آمار ایران

همانطور که در جدول (۱) مشاهده می شود، رشد اقتصادی بعد از ۸ فصل رشد منفی، همچنان در تابستان ۱۳۹۹ منفی ۰،۲ درصد بوده و رشد ۶ ماهه ۱۳۹۹ نیز منفی ۲،۲ بوده است. رشد GDP بدون نفت در تابستان ۱۳۹۹ نیز رقم منفی ۰،۷ را داراست و رقم ۶ ماهه آن منفی ۱،۷ درصد بوده است. اگرچه هیچ نشانی از جهش تولید در نیمه این سال مشاهده نمی گردد، اما روند کاهش میزان رشد اقتصادی منفی طی شش ماهه ۱۳۹۹ نشان از تخلیه اثر تحریم و نیز اثر کرونا می باشد و بارقه ای از امید در دل اقتصاددانان و سیاست گزاران ایجاد خواهد کرد که می تواند زمینه ساز رشد مثبت در فصل های بعد با تدابیر مناسب تر باشد.

ذکر این نکته ضروری است که مهمترین عامل اثرگذار در نیمه اول سال ۱۳۹۹ شیوع ویروس کرونا و آثار مخرب آن بر اقتصاد می باشد که اثرگذاری این ویروس بر اقتصاد کشور بسیار متفاوت از اثر تحریم است. در واقع در حالی که تحریم ها عمدتاً بخش نفت و صنایع بزرگ مثل خودرو سازی را متاثر ساخته است با این حال شیوع کرونا عمدتاً بر بخش های خدماتی و صنایع کوچک اثر گذار بوده است. همانطور که در جدول (۱) مشاهده می شود رشد بخش خدمات در تابستان ۱۳۹۹ به منفی ۳،۷ درصد رسیده است و عملکرد ۶ ماهه نشان از رشد منفی ۳،۹ درصدی بخش خدمات دارد که اثرگذاری ویروس کرونا بر اقتصاد کشور کاملاً از نگاه آمار مشهود است. رشد بخش خدمات در طی سال های اخیر به کمترین میزان خود رسیده است. رشد اقتصادی بخش صنعت و معدن هم پس از گذشت ۸ فصل در تابستان ۱۳۹۹ به مثبت ۳،۷ درصد رسیده است. گروه کشاورزی نیز در این سال از ثبات نسبی خوبی برخوردار بوده است و آمار ۶ ماهه سال ۱۳۹۹ نشان از رشد ۱،۷ درصدی گروه کشاورزی دارد.

در ادامه زیر بخش های ۳ گروه کشاورزی، صنایع و معادن و خدمات بررسی می شود.

جدول (۲): ارزش افزوده گروه کشاورزی به قیمت‌های ثابت (سال پایه: ۱۳۹۰) (میلیارد ریال-درصد)

گروه کشاورزی		شرح
ماهگیری	کشاورزی	
۵،۱۴۳	۲۴۷،۳۳۱	شش ماهه ۱۳۹۹
۱۰.۸	۱.۵	
۲،۹۰۵	۹۴،۶۱۵	بهار ۱۳۹۹
۱۰.۴	-۰.۱	
۲،۲۳۸	۱۵۲،۷۱۷	تابستان ۱۳۹۹
۱۱.۳	۲.۶	

ماخذ: مرکز آمار ایران

در جدول (۲) ارزش افزوده گروه کشاورزی به تفکیک زیر بخش‌ها به قیمت ثابت ارائه شده است. همانطور که مشاهده می‌گردد، گروه کشاورزی از دو زیر بخش کشاورزی و ماهیگیری تشکیل شده است که رشد تولید ناخالص داخلی در ۶ ماهه ۱۳۹۹ در هر دو بخش مثبت اعلام شده است. اگرچه ارزش افزوده این بخش تابع عوامل متعددی از قبیل رشد میزان بارندگی، جریان‌های سطحی، خروجی سدها، سطح زیر کشت، تکنولوژی استفاده از آب، میزان استحصال آب از منابع آب زیرزمینی و... است. بر همین اساس از آنجایی که بخش عمده‌ای از تولیدات بخش کشاورزی در ایران به صورت دیم کاشته می‌شود و شیوه‌های نوین کشت و آبیاری آنچنان در کل کشور فراگیر نشده، رشد اقتصادی این بخش به‌طور قابل توجهی به کمیت و کیفیت نزولات جوی وابسته است. سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در GDP به قیمت جاری در شش ماهه ۱۳۹۹، حدود ۹،۴ درصد بوده که با توجه به پایین بودن سهم این بخش نسبت به سایر بخشها، ثابت آن نمی‌تواند رشد تاثیرگذاری در GDP ایجاد کند. اگرچه ورود تکنولوژی و مکانیزه کردن این بخش می‌تواند نقش مهمی در ایجاد اشتغال و پایداری رشد اقتصادی ایجاد کند که نیازمند تسهیلات و برنامه ریزی‌های سیاست‌گذاران در این بخش مهم می‌باشد.

جدول (۳): ارزش افزوده گروه صنایع و معادن به قیمت‌های ثابت (سال پایه: ۱۳۹۰) (میلیارد ریال-درصد)

شرح	معدن	استخراج نفت و گاز طبیعی	سایر معادن	صنعت	تأمین آب، برق و گاز طبیعی	ساختمان
شش ماهه ۱۳۹۹	۴۹۴،۴۴۹	۴۴۳،۵۰۹	۵۰،۹۴۰	۴۴۶،۳۵۰	۲۷۹،۳۲۸	۱۵۲،۵۱۹
	-۵.۲	-۶.۰	۱.۴	-۰.۴	۶.۸	۱.۹
بهار ۱۳۹۹	۲۳۵،۶۲۵	۲۱۰،۴۵۷	۲۵،۱۶۸	۲۱۹،۸۵۶	۱۳۴،۰۸۳	۶۸،۴۵۸
	-۱۳.۱	-۱۴.۵	۰.۵	-۱.۲	۲.۰	-۲.۱
تابستان ۱۳۹۹	۲۵۸،۸۲۴	۲۳۳،۰۵۲	۲۵،۷۷۲	۲۲۶،۴۹۵	۱۴۵،۲۴۴	۸۴،۰۶۱
	۳.۳	۳.۴	۲.۲	۰.۵	۱۱.۶	۵.۴

ماخذ: مرکز آمار ایران

جدول (۲) ارزش افزوده گروه صنایع و معادن به تفکیک زیر بخش ها به قیمت ثابت ارائه داده است. همانطور که مشاهده می‌گردد این بخش شامل زیر بخش‌های معدن، صنعت، تامین آب، برق و گاز طبیعی و ساختمان می‌باشد که سهم هر یک در GDP جاری به قیمت جاری در ۶ ماهه ۱۳۹۹ به ترتیب ۱۱,۶، ۱۷، ۷,۵ و ۵,۲ درصد می‌باشد.

در ۶ ماهه ۱۳۹۹ بخش تامین آب، برق و گاز طبیعی و ساختمان نسبت به بخش های دیگر رشد بیشتری داشته است. بخش معدن اگرچه در تابستان ۱۳۹۹ مثبت ۳,۳ درصد رسیده اما اطلاعات ۶ ماهه متأثر از رشد منفی فصل بهار ۱۳۹۹، منفی ۵,۲ درصد را نشان می‌دهد. در بخش معدن ظرفیت های خالی زیادی وجود دارد که در صورت بهره برداری می‌تواند یکی از محرک‌های رشد اقتصادی باشد.

با اعمال تحریم‌های آمریکا، رشد بخش نفت و گاز طبیعی منفی شده و در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به ترتیب منفی ۱۴,۱ و منفی ۳۵ درصد رسیده است. در شش ماهه ۱۳۹۹ این رقم متأثر از فصل بهار، به منفی ۶ درصد رسیده است. در تابستان ۱۳۹۹ با تخلیه اثر تحریم‌ها در این بخش، روند آن از دامنه منفی خارج شده و به ۳,۴ درصد رسیده است.

رشد بخش صنعت در شش ماهه ۱۳۹۹ منفی ۰,۴ بوده و در تابستان ۱۳۹۹ به رقم مثبت ۰,۵ درصد رسیده است. اگرچه در سال های اخیر بخش صنعت با چالش‌هایی از جمله تحریم‌ها و محدودیت ورود کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای و نیز برخی اختلالات در نظام قیمت گذاری و تخصیص ارز به صنایع وابسته به واردات و صادرات رو به رو بوده است، اما اثر شوک‌های داخلی و خارجی ذکر شده در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ تخلیه شده است. در سال ۱۳۹۹ با شیوع ویروس کرونا برخی از صنایع مانند صنایع پالایش و منسوجات رشد منفی را داشته‌اند اما صنایع مواد غذایی، کاغذی و بهداشتی رشد مثبت خوبی را تجربه کرده‌اند. به طور کلی در تابستان ۱۳۹۹ عمده زیر بخش‌های صنعت رشد مثبت داشته اند که در آمار تابستان هر چند اندک مشهود بوده است.

بخش ساختمان تا سال ۱۳۹۶ در رکود به سر برده است و در سال ۱۳۹۷ نیز با نوسانات نرخ ارز و افزایش سفته بازی در این سال و ادامه رکود مسکن همچنان رشد منفی داشته است. رشد بخش مسکن از سال ۱۳۹۸ آغاز شده و در ۶ ماهه ۱۳۹۹ به رشد ۱,۹ درصدی رسیده است. اگرچه این بخش با رشد مواجه بوده اما با افزایش قیمت مسکن در ۶ ماهه سال ۱۳۹۹ و کاهش قدرت خرید مردم به دلیل نوسانات نرخ ارز، تقاضای نهایی در این بخش کاهش داشته است. عدم نظارت به این بخش و افزایش شاخص قیمت نهاده‌های ساختمانی به دلیل نوسانات نرخ ارز و ورود سفته بازان در آن با توجه به این که بخش ساختمان به‌عنوان پیشران، نقش مهمی در حرکت رو به جلو سایر صنایع و ایجاد رشد اقتصادی دارد، از مهمترین دلایل عدم ثبات در این بخش می‌باشد.

جدول (۴): ارزش افزوده گروه خدمات به قیمت‌های ثابت (سال پایه: ۱۳۹۰) (میلیارد ریال-درصد)

گروه خدمات						شرح
سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی	اداره امور عمومی و خدمات شهری، آموزش، فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار و دامپزشکی	فعالیت‌های مالی و بیمه	حمل و نقل، انبارداری، پست، اطلاعات و ارتباطات	عمده و خرده فروشی، فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا	
۱۲,۲۶۷	۴۰۷,۰۹۵	۵۱۱,۳۷۳	۲۰۵,۰۶۴	۳۱۴,۸۵۲	۳۶۹,۵۷۸	شش ماهه ۱۳۹۹
-۶۱.۵	-۲.۹	-۲.۹	۲.۶	-۱.۳	-۷.۳	
۵,۶۲۷	۲۰۲,۰۹۳	۲۴۵,۸۱۵	۱۰۹,۹۲۴	۱۵۲,۸۷۷	۱۷۵,۷۷۶	بهار ۱۳۹۹
-۶۲.۳	-۲.۰	-۶.۶	۱۲.۰	-۲.۸	-۸.۲	
۶,۶۴۱	۲۰۵,۰۰۳	۲۶۵,۵۵۸	۹۵,۱۴۰	۱۶۱,۹۷۵	۱۹۳,۸۰۲	تابستان ۱۳۹۹
-۶۰.۹	-۳.۹	۰.۹	-۶.۴	۰.۲	-۶.۴	

ماخذ: مرکز آمار ایران

جدول (۴) ارزش افزوده گروه خدمات به قیمت‌های ثابت (سال پایه: ۱۳۹۰) را نشان می‌دهد. همانطور که ذکر شد، بیشترین اثرگذاری شیوع ویروس کرونا در این بخش مشهود بوده است و رشدهای منفی از جمله در بخش سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی مشهود است (اگرچه سهم این بخش در GDP به قیمت جاری اندک و حدود ۰,۳ است). به طور کلی در بین زیر بخش‌های بخش خدمات سهم عمده و خرده فروشی، فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا و مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار و دامپزشکی از GDP به ترتیب در ۶ ماهه سال ۱۳۹۹ ۱۲,۷ . ۱۳,۱ درصد است که رشد‌های منفی ۷,۳ و منفی ۲,۹ را در ۶ ماه به خود اختصاص داده اند که می‌توان علت آن را کاهش قدرت خرید خانوار به دلیل نوسانات نرخ ارز و آثار تورمی آن، کاهش مصرف خصوصی و تعطیلی برخی کسب و کارها به دلیل شیوع ویروس کرونا عنوان کرد.

جدول (۵): محصول ناخالص داخلی کشور به تفکیک اجزای هزینه نهائی به قیمت‌های ثابت (سال پایه: ۱۳۹۰)
(میلیارد ریال-درصد)

شرح	هزینه مصرف نهایی خصوصی	هزینه مصرف نهایی دولت	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	تشکیل سرمایه در ماشین آلات	تشکیل سرمایه در ساختمان	خالص صادرات کالاها و خدمات	صادرات کالاها و خدمات	واردات کالاها و خدمات
شش ماهه ۱۳۹۹	۱.۶۳۳.۹۱۷	۷۹۷.۱۵۰	۶۷۰.۰۰۰	۳۳۰.۱۷۴	۳۳۹.۸۲۶	۳۴۸.۹۹۶	۳۶۸.۶۷۳	۱۹.۶۷۷
	-۱.۱	۸.۱	-۱.۲	-۴.۱	۱.۸	-۴۵.۶	-۴۹.۵	-۷۷.۷
بهار ۱۳۹۹	۸۰۲.۰۵۳	۳۹۸.۵۷۵	۳۱۸.۲۹۶	۱۶۵.۷۹۷	۱۵۲.۴۹۹	۱۶۶.۵۰۳	۱۸۲.۹۴۰	۱۶.۴۳۷
	-۰.۶	۸.۱	-۴.۲	-۶.۰	-۲.۳	-۵۳.۷	-۵۵.۶	-۶۸.۹
تابستان ۱۳۹۹	۸۳۱.۸۶۴	۳۹۸.۵۷۵	۳۵۱.۷۰۳	۱۶۴.۳۷۷	۱۸۷.۳۲۶	۱۸۲.۴۹۳	۱۸۵.۷۳۳	۳.۲۳۹
	-۱.۷	۸.۱	۱.۷	-۲.۲	۵.۴	-۳۵.۲	-۴۱.۴	-۹۰.۸

ماخذ: مرکز آمار ایران.

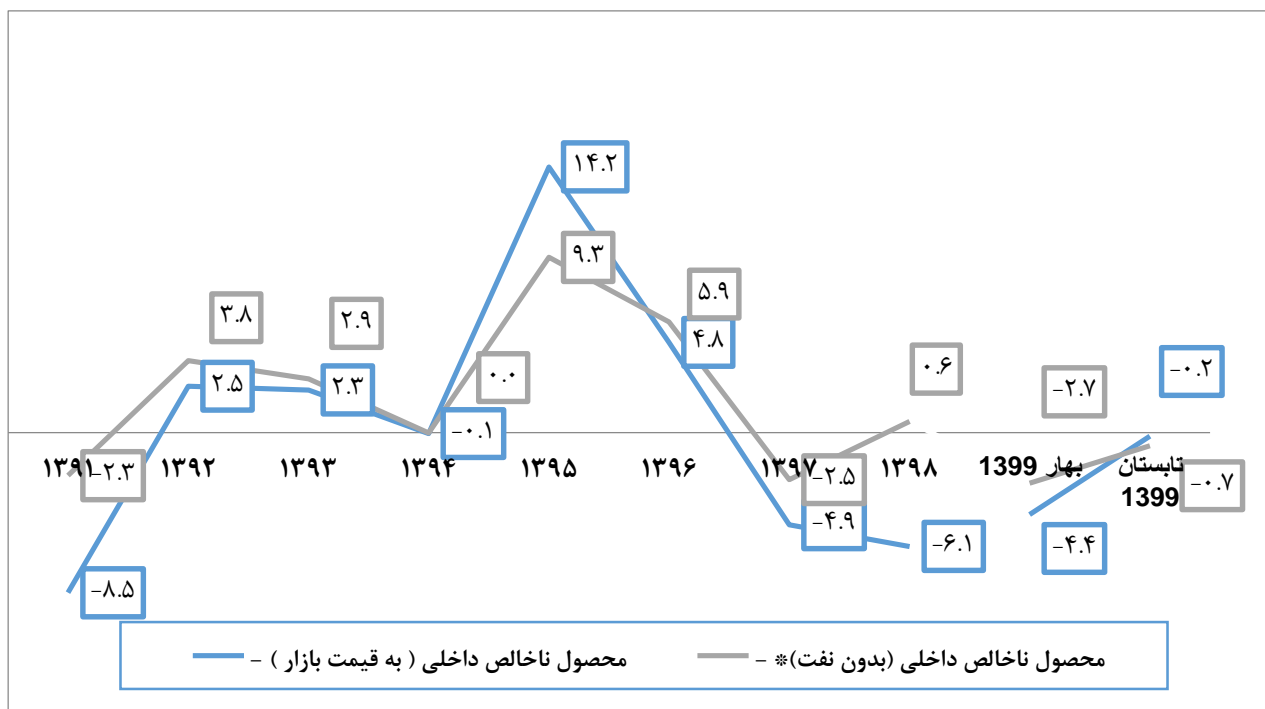
جدول (۵) محصول ناخالص داخلی کشور و رشد آن را به تفکیک اجزای هزینه نهائی به قیمت‌های ثابت (سال پایه ۱۳۹۰) نشان می‌دهد. همانطور که در جدول مشاهده می‌شود در میان اقلام هزینه ای تولید ناخالص داخلی، هزینه مصرف نهایی دولت و سرمایه گذاری در ساختمان در ۶ ماهه ۱۳۹۹ افزایش داشته و به استثنای این بخش‌ها سایر اقلام هزینه‌ای با کاهش مواجه بوده‌اند. از منظر هزینه‌ها عامل مسلط در کاهش تولید ناخالص داخلی ۶ ماهه ۱۳۹۹، کاهش قابل ملاحظه خالص صادرات کالاها و خدمات در این سال بوده که در ۶ ماهه ۱۳۹۹ منفی ۴۵,۶ درصد رسیده است. که بیشترین کاهش رشد در طی سال‌های اخیر در این بخش را نشان می‌دهد. این کاهش قابل توجه به علت شیوع ویروس کرونا و نیز محدودیت‌های واردات و صادراتی این حوزه بوده است. به طوری که در ۶ ماهه ۱۳۹۹ از منظر حساب‌های ملی، صادرات منفی ۴۹,۵ و واردات منفی ۷۷,۷ درصد کاهش داشته است.

هزینه مصرف نهایی خصوصی در ۶ ماهه ۱۳۹۹ منفی ۱,۱ درصد رسیده است. در طی چند سال اخیر سهم این بخش در تولید ناخالص داخلی کم شده و در ۶ ماهه ۱۳۹۹ به ۳۹,۳ درصد رسیده است. کاهش این سهم و رشد منفی آن نشان از کاهش قدرت خرید خانوار به علت آثار تورمی و نوسانات نرخ ارز و رکود حاکم بر بخش اقتصاد است.

در ۶ ماهه ۱۳۹۹ میزان سرمایه‌گذاری کشور به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰ با کاهش منفی ۱,۲ درصد همراه بوده است، بخش عمده افت سرمایه‌گذاری کشور در این سال، ناشی از افت تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش ماشین‌آلات است (رشد منفی ۴,۱ درصد) که نشان از تشدید رکود در بخش سرمایه گذاری مولد تولیدی است.

همانطور که مشاهده می‌شود، هزینه مصرف نهایی جاری دولت طی سالیان اخیر روند افزایشی داشته اگرچه روند رشد هزینه مصرف نهایی ثابت به علت کاهش صادرات نفتی اندکی کاهش یافته، اما همچنان دولت پرخرج بوده و در شرایط رکودی اقتصاد همچنان مخارج جاری خویش را افزایش داده است.

نمودار(۱): رشد اقتصادی به قیمت ثابت (سال پایه ۱۳۹۰) (درصد)

ماخذ: مرکز آمار ایران.

بررسی رشد اقتصادی در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که از سال ۹۰ الی ۱۳۹۹ روند رشد نوسانی و گاهی منفی بوده است و ارقام GDP نسبت به GDP بدون نفت کاهش بیشتری بالاخص در سال‌های اخیر داشته است. بررسی رشد تابستان ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که روند منفی نسبت به فصل قبل کاهش یافته و انتظار رشد مثبت در فصول آینده می‌رود. بررسی مقدار تولید ناخالص داخلی در این سال‌ها و فصول نشان می‌دهد که مقدار تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت نوسانی بوده و نمی‌توان تغییر چشم‌گیری در جهش تولید از آن انتظار داشت.

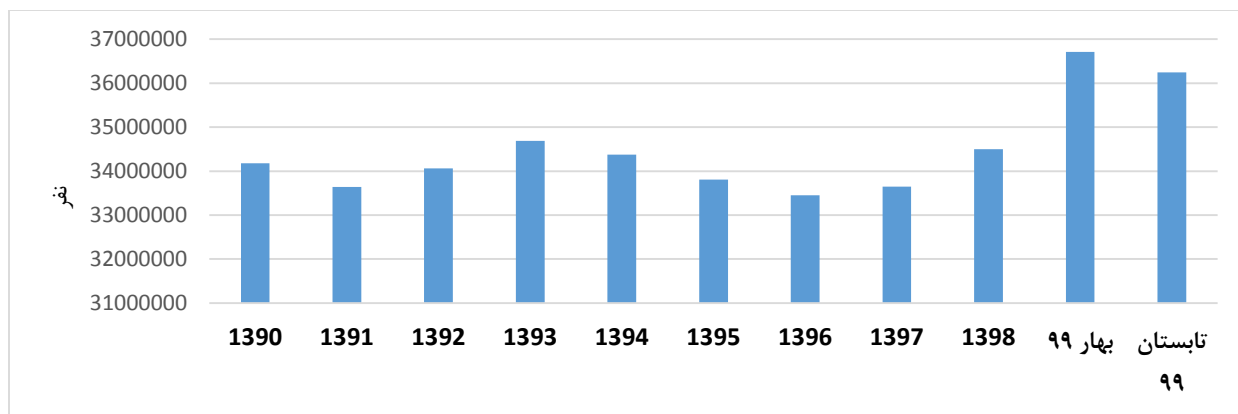
بخش دوم: تحلیل و بررسی بازار کار

یکی از شاخص‌هایی که در جهش تولید در کنار تولید کشور می‌بایست مورد بررسی قرار گیرد شاخص‌های بازار کار هستند. نیروی کار یکی از عوامل تولید می‌باشد که در کنار موجودی سرمایه و تکنولوژی، پایداری این بخش یکی از عوامل موثر در جهش تولید می‌باشد.

در تابستان ۱۳۹۹ نسبت فصل مشابه سال قبل، جمعیت فعال ۱۶۲۶ هزار نفر کاهش یافته است که بخشی از آن را زنان تشکیل می‌دهند. این موضوع باعث شده که نرخ مشارکت با کاهش ۳،۱ درصدی به ۴۱،۸ درصد رسیده است. در تابستان ۱۳۹۹ نسبت به

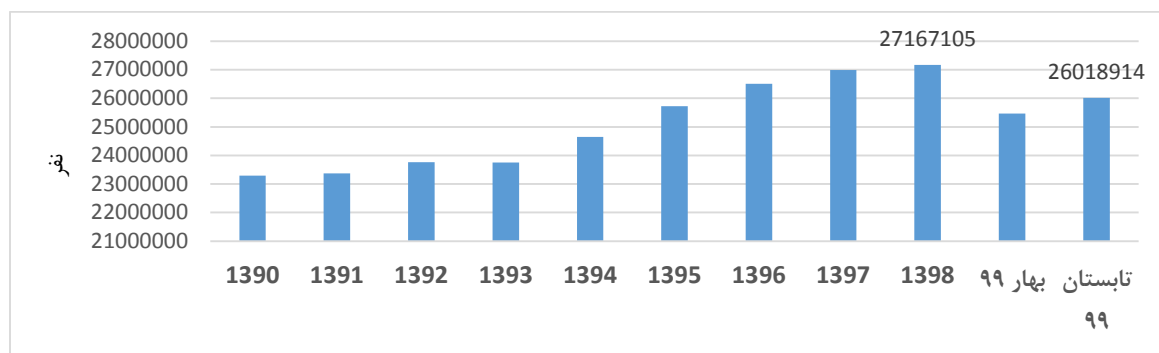
تابستان ۱۳۹۸ تعداد ۱۲۰۹ هزار نفر از جمعیت شاغلان کشور کاهش یافته است که ۸۱۷ هزار نفر آن در بخش خدمات بوده است. عمده این کاهش در مشاغل خدماتی متأثر از شیوع ویروس کرونا بوده است.

نمودار(۲): جمعیت غیر فعال ۱۵ ساله و بیشتر

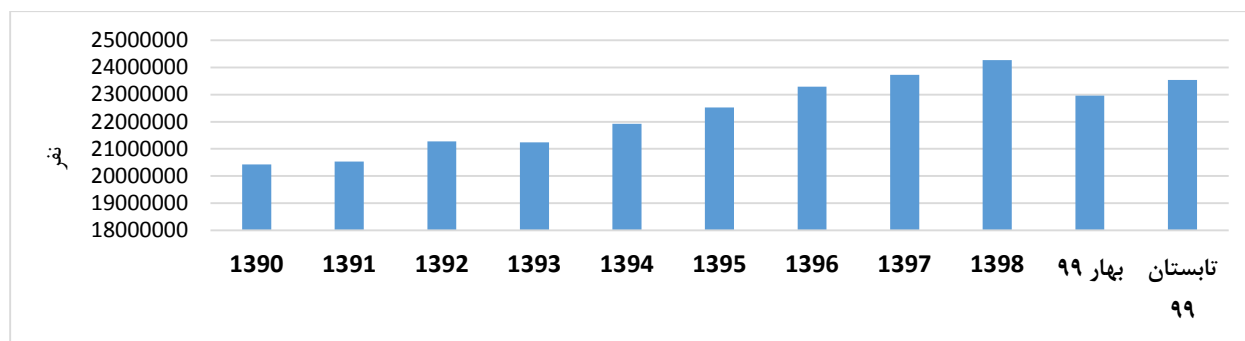
ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار(۳): جمعیت فعال ۱۵ ساله و بیشتر

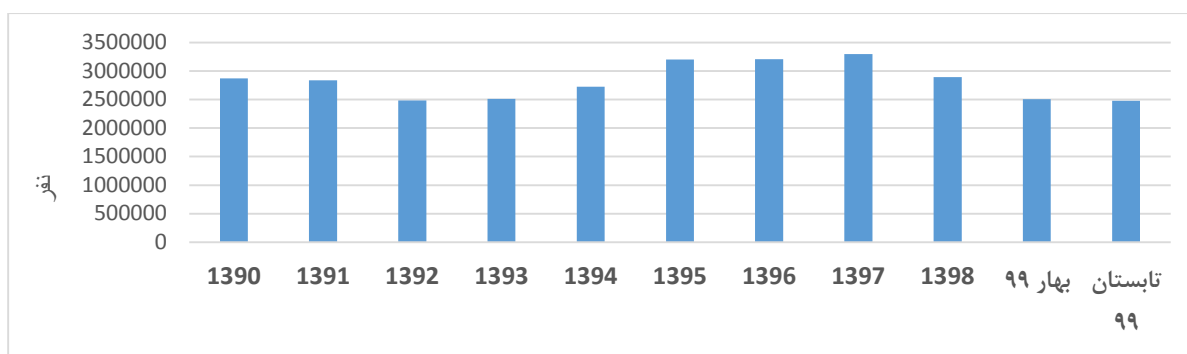
ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار(۴): جمعیت شاغل ۱۵ ساله و بیشتر

ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار(۵): جمعیت بیکار ۱۵ ساله و بیشتر

ماخذ: مرکز آمار ایران

در تابستان ۱۳۹۹ ۸۵,۶ درصد اشتغال در بخش خصوصی و ۱۴,۴ درصد اشتغال در بخش عمومی بوده است. همچنین سهم اشتغال در بخش خدمات بیشتر از سایر بخش ها بوده، به عبارتی سهم اشتغال در بخش خدمات ۴۸,۱ درصد، در صنعت ۳۳,۴ درصد و کشاورزی ۱۸,۵ درصد می باشد.

جدول(۶): شاخص های عمده بازار کار(درصد)

شرح	نسبت اشتغال	نرخ بیکاری	نرخ بیکار جمعیت ۱۸-۳۵	سهم جمعیت بیکار آموزش عالی از کل بیکاران
۱۳۹۸	۳۹/۴	۱۰/۷	۱۴/۸	۴۱/۶
بهار ۹۹	۳۶/۹	۹/۸	۱۶/۷	۳۶/۰
تابستان ۹۹	۳۷/۱	۹/۵	۱۶/۹	۴۰/۷

ماخذ: مرکز آمار ایران

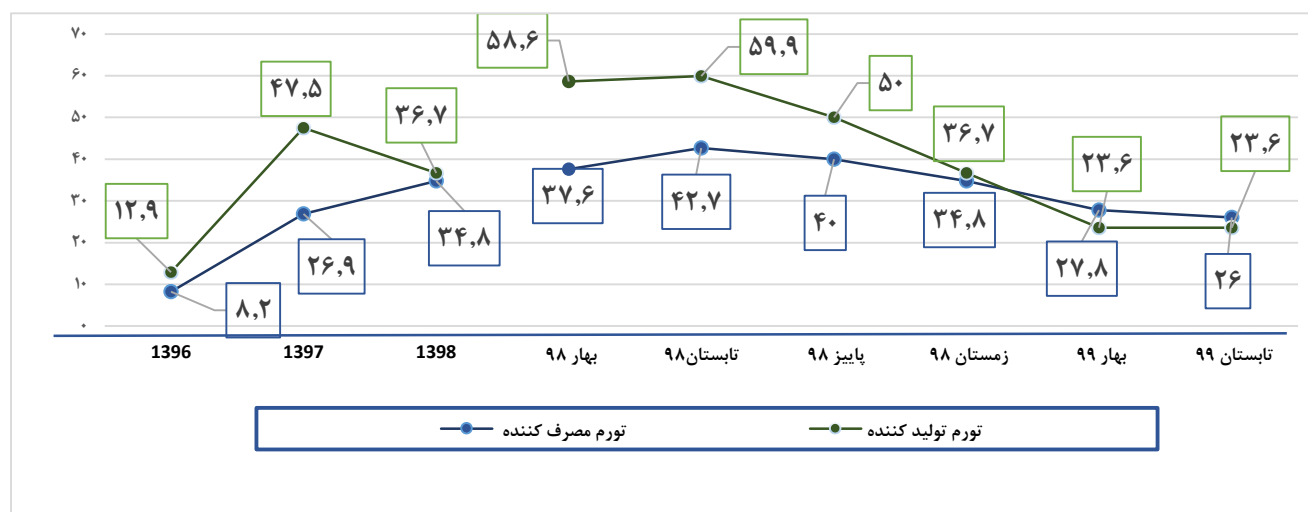
در تابستان ۱۳۹۹ نسبت به تابستان ۱۳۹۸، جمعیت بیکار ۴۱۷ هزار نفر کاهش داشته که موجب کاهش نرخ بیکاری به ۹,۵ درصد شده است. بررسی های مرکز پژوهش های مجلس نشان می دهد که در تابستان ۱۳۹۹ جمعیت غیر فعال کشور اضافه شده است و در صورتی که این افراد در جمعیت جویای کار لحاظ می شدند، نرخ بیکاری درصد ۱۸,۵ افزایش می یافت.

همانطور که در جدول (۶) مشاهده می شود، نرخ بیکاری جوانان ۱۸ تا ۳۵ سال نیز ۱۶/۹ درصد می باشد که نسبت به بهار ۱۳۹۹ افزایش داشته و نسبت به تابستان ۱۳۹۸ کاهش داشته است. سهم جمعیت بیکار آموزش عالی از کل بیکاران در تابستان ۱۳۹۹، به ۴۰/۷ درصد رسیده که نسبت به بهار ۱۳۹۹ افزایش و نسبت به تابستان ۱۳۹۸ کاهش داشته است.

بخش سوم: تحلیل و بررسی شاخص قیمت ها

نرخ تورم و نوسانات آن یکی از مهم ترین متغیرهای اقتصادی علامت دهنده به فعالان اقتصادی است. به طور معمول گزارش های دوره ای تورم در کشورهای مختلف دنیا، توسط بانک های مرکزی منتشر می شود که شامل تحلیلی بر مهم ترین عوامل اثرگذار بر نرخ تورم در دوره مورد بررسی، تحلیل عوامل اثرگذار در دوره بعدی و سیاست بانک مرکزی در قبال نوسانات اقتصادی و تعیین نرخ تورم هدف است. متأسفانه چنین گزارشی توسط بانک مرکزی ایران منتشر نمی شود. در این بخش به تحلیل تورم می پردازیم و عوامل ایجاد آن را در بخش های دیگر بررسی خواهیم کرد.

نمودار (۶): نرخ تورم تولید کننده و مصرف کننده (درصد)

ماخذ: مرکز آمار ایران.

بررسی نمودار (۶) نشان می دهد که همچنان ایران با تورم بالا دست به گریبان بوده و نتوانسته ثبات را در این بخش ایجاد کند. افزایش قیمت های نوسانی و بالا یکی از عواملی است که نااطمینانی را در جامعه اشاعه داده و عدم ثبات را در سایر بخش ها نیز به همراه می آورد. متأسفانه نقش تصمیمات بانک مرکزی در این بخش بسیار چشم گیر بوده که از جمله دلایل آن می تواند خلق بی رویه پول و عدم استقلال بانک مرکزی، کنترل کل های پولی به جای نرخ بهره بین بانکی و عدم بکارگیری عملیات بازار باز در کنترل نرخ بهره بین بانکی و به دنبال آن نرخ تورم باشد.

همچنین نمودار (۶) همبستگی میان شاخص قیمت تولید کننده و مصرف کننده را نشان می‌دهد. اگرچه بخشی از این همبستگی به دلیل مشترک بودن زیر اجزاء تشکیل دهنده این دو شاخص می‌باشد، اما دلیل دیگر آن را می‌توان از طرف عرضه و نیز تقاضا مورد آزمون قرار داد که در این بحث نمی‌گنجد. همانطور که در نمودار ملاحظه می‌شود، طی سال‌های اخیر تورم تولید کننده از مصرف کننده بالاتر بوده است، اگرچه در سال‌هایی مانند ۱۳۹۷ که با نوسانات نرخ ارز مواجه بودیم، تورم تولید کننده از تورم مصرف کننده فاصله بیشتری گرفته که نشان می‌دهد، تولید کنندگان نسبت به مصرف کنندگان از نوسانات نرخ ارز خسران بیشتری دیده‌اند. از جمله دلایل بالا بودن تورم تولید کننده نسبت به مصرف کننده قیمت گذاری دستوری است همچنین در شاخص مصرف کننده، علاوه بر تولیدات داخلی، کالاهای وارداتی نیز تعیین کننده هستند. حال اگر کالاهای جایگزین وارداتی با قیمت ارزان تر در اختیار مصرف کننده نهایی قرار گیرند، شاخص مصرف کننده می‌تواند رشد کندتری را نسبت به شاخص تولید کننده تجربه کند. به علاوه، برخی مطالعات نیز نشان می‌دهند که در هنگام وارد شدن بازار ارز به حالت تلاطم و جهش یکباره نرخ ارز، فعالان اقتصادی چندان منتظر افزایش قیمت از سمت تولید کننده نمی‌مانند و در این رابطه پیش‌دستی کرده و خرده فروشان قیمت را پیش از افزایش قیمت عمده‌فروشی تغییر می‌دهند. در دوران تلاطم ارزی سطح شاخص CPI رشد کرده و این شاخص را به سیگنال پیشرو تورم تبدیل کرده است. در واقع در چنین حالتی به علت اینکه افزایش قیمت‌ها پیش از موعد رخ داده است، تورم تولید کننده پیش‌خور شده و انتظار انتقال تورم از تولید کننده به مصرف کننده در ماه‌های آتی را کاهش داده است.

اما در بهار و تابستان ۱۳۹۹ تورم مصرف کننده از تورم تولید کننده بالاتر بوده که می‌توان حاصل افزایش هزینه‌های حمل و نقل، نبارداری و سود فروشنده و افزایش سود دلالی باشد. نرخ تورم در تابستان ۱۳۹۹ به ۲۶ درصد رسیده که طی چند فصل گذشته پایین ترین نرخ بوده است اما همچنان تورم بالایی از منظر اقتصادی می‌باشد.

جدول (۷): درصد تغییرات متوسط قیمت اقلام خوراکی منتخب در مناطق شهری کل کشور نسبت به دوره قبل (درصد)

سال / فصل	برنج ایرانی درجه یک	برنج خارجی درجه یک	گوشت گوسفند	گوشت گاو و گوساله	مرغ ماشینی	شیر پاستوریزه	ماست پاستوریزه	پنیر ایرانی پاستوریزه	تخم مرغ ماشینی	کره پاستوریزه (کره حیوانی)	روغن مایع	موز
۱۳۹۸ ۱۳۹۸	۵۱/۱	۱۰/۱	۶۰/۵	۵۵/۵	۲۵/۵	۵۲/۳	۴۱/۶	۸۳/۳	-۱/۰	۱۱/۳	۲۵/۸	۳۳/۷
بهار ۹۹ ۹۹	۶/۵	۲۵/۷	۸/۳	۴/۵	-۸/۴	۱/۲	۳/۴	۲/۹	۴/۵	۰/۶	۱/۳	۲۵/۹
تابستان ۹۹ ۹۹	۸/۴	۴۷/۵	۴/۸	۴/۱	۵۲/۰	۱۵/۷	۱۷/۳	۱۶/۳	۳۳/۵	۷/۳	۶/۵	-۸/۶

سال / فصل	سیب درختی زرد	پرتقال محصول داخل	خیار	گوجه فرنگی	سیب زمینی	پیاز	لوبیا چیتی	عدس	قند	شکر	رب گوجه فرنگی	چای خارجی بسته‌ای
۱۳۹۸	۲۲/۷	۲۹/۰	۳۷/۸	۴۷/۸	۱۰۵/۱	۱۱۷/۵	۲۷/۲	۲۲/۰	۵۷/۴	۵۹/۲	۵۴/۵	۷۷/۰

بهار ۹۹	۵۶/۵	۷۰/۱	-۵/۰	-۲۰/۲	۱۸/۶	-۱۹/۹	۳۴/۷	۶۳/۸	۱۹/۳	۲۲/۵	-۹/۰	۳/۷
تابستان ۹۹	۱۸/۷	۷۸/۱	۱۹/۴	-۲۹/۳	-۲۲/۲	-۴۰/۲	۱۶/۳	۲۳/۴	۱۶/۵	۱۸/۴	۱/۷	۹/۲

ماخذ: مرکز آمار ایران

همانطور که در جدول (۷) مشاهده می شود، در تابستان ۱۳۹۹ بیشترین افزایش قیمت در مواد خوراکی، مربوط به مرغ ماشینی، برنج خارجی درجه یک، تخم مرغ به ترتیب با ۵۲ درصد، ۴۷،۵ درصد و ۳۳،۵ درصد بوده که به دلیل افزایش نرخ ارز و مشکل تامین مواد اولیه خوراک دامی بوده است. همچنین تورم پیاز، گوجه فرنگی، سیب زمینی به ترتیب منفی ۴۰،۲ درصد، منفی ۲۹،۳ درصد و منفی ۲۲،۲ درصد بوده است که به دلیل برداشت آن ها در این فصل می باشد.

از مهم ترین علل افزایش نرخ رشد شاخص قیمت مصرف کننده در فصل تابستان را می توان افزایش انتظارات تورمی دانست که خود را در رشد سهم پول (به عنوان جزء سیال و تورم زای نقدینگی) از نقدینگی نشان می دهد و که از ابتدای سال ۱۳۹۹ شدت گرفته است. افزایش انتظارات تورمی به علت رشد پایه پولی و نقدینگی و... باعث شده تا تمایل به نگهداری پول (به عنوان جزء سیال و تورم زای نقدینگی) به جای شبه پول در تابستان به شدت افزایش یافته و رشد پول نسبت به شبه پول فاصله زیادی بگیرد؛ اتفاقی که در شهریورماه ۱۳۹۷ نیز رخ داده بود. در ادامه به تحلیل بخش پولی اقتصاد کشور می پردازیم

بخش چهارم: تحلیل و بررسی بازار پول

جدول (۸): شاخص های عمده بازار پول و تغییرات آن نسبت به گایان سال قبل (هزار میلیارد ریال-درصد)

شرح	نقدینگی	پول	شبه پول	پایه پولی	ضریب فزاینده نقدینگی (درصد)
۱۳۹۸	۲۴۷۲۱/۵	۴۲۷۳	۲۰۴۴۸/۵	۳۵۲۸/۵	۷/۰۱
	۳۱/۳	۴۹/۸	۵۸/۹	۳۲/۸	
بهار ۹۹	۲۶۵۷۱/۷	۵۰۲۰/۵	۲۱۵۵۱/۲	۳۸۳۳/۵	۶/۹۳
	۷/۵	۱۷/۵	۲۱/۳	۸/۶	
تابستان ۹۹	۲۸۹۵۸/۹	۶۰۰۷	۲۲۹۵۱/۹	۳۷۲۰/۶	۷/۷۸
	۱۷/۱	۴۰/۵	۴۷/۷	۵/۴	

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

جدول (۸) شاخص های عمده بازار پول را نشان می دهد. همانطور که در جدول مشاهده می شود، رشد قابل توجه پول نسبت به شبه پول باعث شده تا سهم پول از نقدینگی در تابستان سال ۱۳۹۹ به ۲۱ درصد برسد که پس از سال ۱۳۹۱ این بالاترین سهم پول از نقدینگی است. تمایل به نگهداری پول به جای شبه پول، به معنای آن است که هریک ریال نقدینگی (قبلی و جدید) پیامدهای تورمی بیشتری نسبت به قبل خواهد داشت. همچنین این شاخص می تواند افزایش انتظارات تورمی را نیز نشان دهد که در نهایت منجر به کاهش نرخ بهره حقیقی می شود. در نتیجه تقاضا برای سپرده های سرمایه گذاری کاهش یافته و سهم پول از نقدینگی افزایش

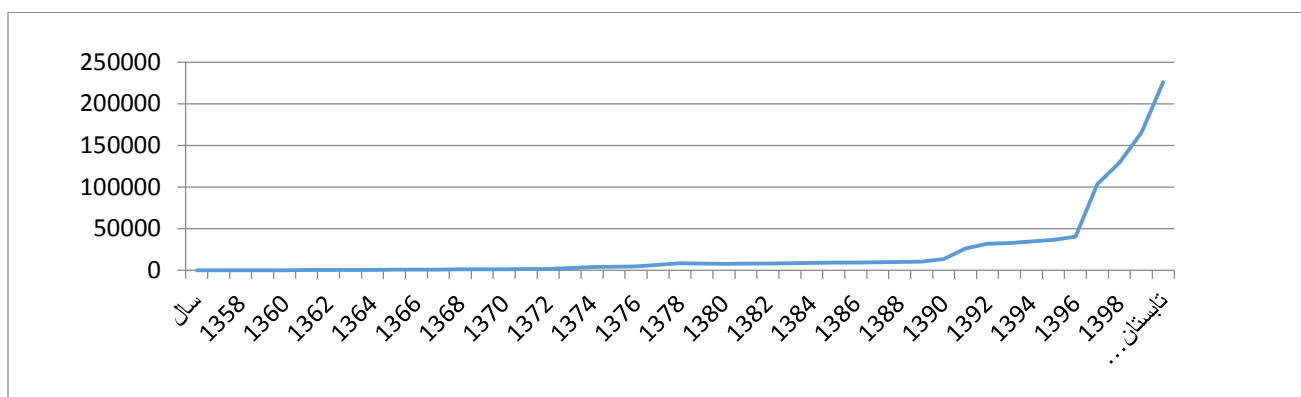
می‌یابد. بنابراین در تابستان ۱۳۹۹ دو اتفاق به طور همزمان در حال رخ دادن بود؛ اول، رشد قابل توجه نقدینگی و دوم، تورمزایی بیشتر نقدینگی. در تابستان ۱۳۹۹، نقدینگی ۱۷/۱ درصد افزایش داشته که رشد فصلی بسیار بالایی است. همچنین رشد «پول» در تابستان نسبت به پایان سال ۱۳۹۸ افزایش داشته و به ۴۰.۵ درصد رسیده و نسبت به فصل مشابه سال ۱۳۹۸ به ۸۰ درصد رسیده است که در طی سال های اخیر بی سابقه است.

روند فزاینده رشد پول از پاییز ۱۳۹۸ آغاز شده و در سال ۱۳۹۹ شدت گرفته است. در بازه یک‌ساله (شهریور ۱۳۹۹ نسبت به شهریور ۱۳۹۸) در حالی که نقدینگی ۳۶ درصد رشد داشته، پول ۸۰ درصد و شبه پول ۲۸ درصد رشد داشته است. این موضوع نشان از افزایش قابل توجه انتظارات تورمی و کاهش نرخ سود حقیقی متناسب با آن را دارد.

ضریب فزاینده نقدینگی ضریبی است که قدرت افزایش حجم نقدینگی را بر اساس فعالیت بانک‌های تجاری نشان می‌دهد. به عبارتی دیگر، ضریب فزاینده نقدینگی نشان می‌دهد در ازای هر واحد پایه پولی حجم نقدینگی چقدر تغییر می‌کند. ضریب فزاینده در تابستان ۱۳۹۹ به عدد ۷.۹ رسیده که در تاریخ اقتصاد ایران بی‌سابقه است. در واقع هر ۱۰۰ ریالی که بانک مرکزی خلق می‌کند، با این نرخ، در طول یک سال به ۷۹۰ ریال نقدینگی تبدیل می‌شود.

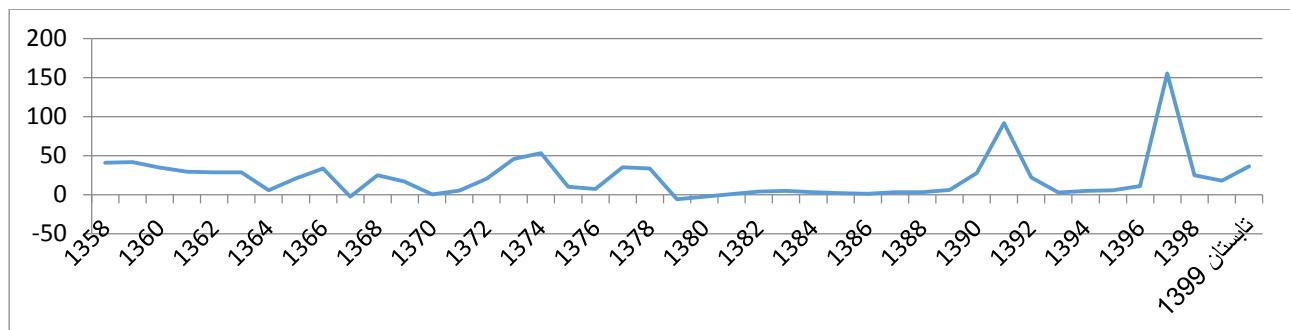
افزایش قابل توجه نرخ ارز، یکی از مهم‌ترین علل افزایش شاخص قیمت مصرف‌کننده در تابستان است که نه تنها بر شاخص قیمت مصرف‌کننده و تولیدکننده به سرعت اثر می‌گذارد، بلکه به شدت بر انتظارات تورمی نیز اثرگذار است. نرخ ارز در سامانه نیما در تابستان در حدود ۴۰ درصد رشد داشته است. در نمودار (۷) نرخ دلار آمریکا در بازار غیر رسمی طی سال های ۱۳۵۷ الی ۱۳۹۹ تا تابستان ۱۳۹۹ نشان داده شده است. در نگاه ابتدایی به نظر می‌رسد در سال های اخیر بیشترین افزایش قیمت را داشته ایم اما با نگاهی به نمودار نوسانات نرخ ارز در این دوره متوجه می‌شویم اگرچه در سال ۱۳۹۷ بیشترین نوسان قیمت را در دوران پس از انقلاب (۱۵۵ درصد) داشتیم، اما طی این دوران نرخ ارز با ثبات نبوده و در دهه های مختلف نوسان داشته است.

نمودار (۷): نرخ دلار بازار آزاد از سال ۱۳۵۷ الی ۱۳۹۹ (ریال)

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نمودار (۸): نوسانات نرخ دلار آمریکا از سال ۱۳۵۷ الی ۱۳۹۹ (درصد)

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

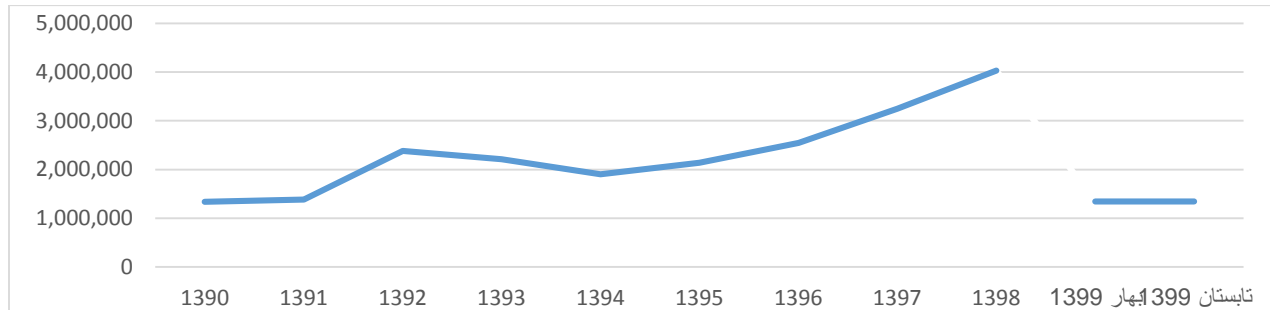
همانطور که در نمودار (۸) فوق مشاهده می‌شود، طی دوران پس از انقلاب همراه با نوسانات نرخ ارز مواجه بوده‌ایم که در برخی دوران‌ها با شدت بیشتری مواجه بوده است.

نوسانات نرخ ارز دلایل متعددی داشته که از مهم‌ترین دلایل می‌توان به کاهش نرخ سود بانکی توسط بانکی مرکزی اشاره کرد. کاهش عایدی سپرده‌های بانک، افزایش قیمت‌ها در بازار ارز را برای مردم جذاب‌تر کرده است. همچنین کسری حساب جاری کشور و کاهش صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی به علت تحریم موجب می‌شود عرضه ارز در بازار کاهش یابد و تبعات آن نیز افزایش قیمت ارز باشد. در این میان تقاضای سوداگران قیمت ارز نیز بسیار موثر بوده و انگیزه کسب سود از این نوسانات مردم را به ورود به این بازار تشویق کرده و با افزایش تقاضا برای ارز همچنان روند صعودی خود را حفظ کرده است. همچنین در حالت کاهش درآمدهای دولت حاصل از فروش نفت و کسری بودجه دولت، نرخ ارز ابزاری برای کسب درآمد دولت تبدیل شده که می‌بایست با جدا کردن بودجه ریالی و دلاری جلوی این امر گرفته شود. با توجه به این که تحلیل بخش‌های مختلف اقتصادی می‌بایست همزمان انجام شود، در ادامه به بررسی عملکرد مالی دولت که به وجود آورنده کسری بودجه دولت و سپس تورم در ایران می‌باشد، می‌پردازیم.

بخش پنجم: تحلیل و بررسی عملکرد مالی دولت

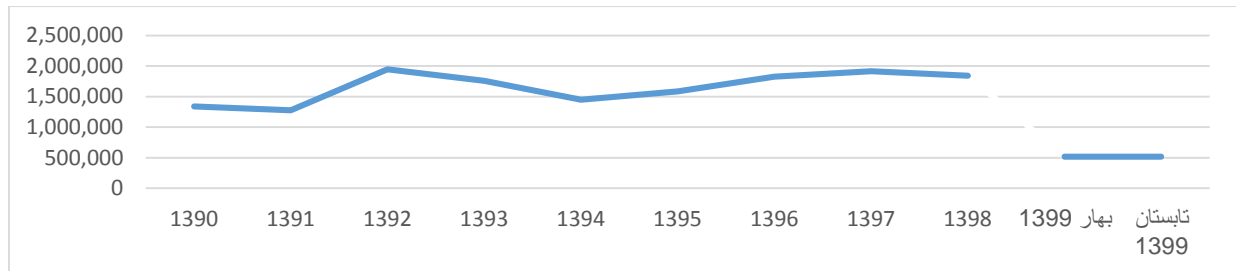
تحلیل و بررسی عملکرد مالی دولت با وجود محرمانه بودن این اطلاعات از سال ۱۳۹۷ امکان پذیر نمی‌باشد. بی شک رصد یک بخش از اقتصاد بدون وجود آمارهای شفاف ممکن نیست. با توجه به این که بودجه آینده تمام نمای اقتصاد یک کشور است، چگونه بدون انتشار آن می‌توان از سیاستمداران و اقتصاددانان انتظار داشت که تحلیل واضح و راهکارهای اساسی ارائه دهند. با این وجود علی‌رغم محرمانه بودن اطلاعات به تحلیل بخش از اطلاعات موجود می‌پردازیم. به منظور بررسی مخارج دولت می‌توان از مخارج مصرفی نهایی دولت در حساب‌های ملی استفاده کرد که به نوعی نشان دهنده مخارج جاری دولت است. همانطور که در نمودار (۹) مشاهده می‌شود، طی سال‌های اخیر مصارف نهایی دولت با وجود رکود افزایش داشته است. اگرچه می‌توان چسبیده بودن مخارج جاری را به علت وجود دستمزدها و دیگر مخارج دولت توجیح کرد، اما بر طبق مطالعات صورت پذیرفته، افزایش این مخارج موجب کاهش تولید می‌گردد. در عوض افزایش تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (مخارج عمرانی) اثر مثبت بر تولید و زیرساخت‌های آن دارد که به دلیل محرمانه بودن اطلاعات قابل ارائه نیست. بر طبق بررسی‌های صورت پذیرفته و اطلاعات موجود تا سال ۱۳۹۷، همواره مقادیر عملکردی تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بسیار کمتر از میزان مصوب آن بوده است. در نتیجه این روند مطمئناً در شرایط رکودی سال‌های اخیر نیز ادامه یافته است و بنابراین این میزان هزینه جاری، کسری بودجه زیادی را نیز در پی خواهد داشت.

نمودار (۹): هزینه مصرف نهایی دولت به قیمت جاری (میلیارد ریال)

ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار (۱۰): هزینه مصرف نهایی دولت به قیمت ثابت (میلیارد ریال)

ماخذ: مرکز آمار ایران

به منظور بررسی درآمدهای دولت، به بررسی تنها جزء قابل انتشار بودجه در سال های اخیر؛ درآمدهای مالیاتی؛ می پردازیم. همانطور که در جدول (۹) مشاهده می شود، رشد درآمدهای مالیاتی طی ۶ ماهه ۱۳۹۶ به ۳۴ درصد رسیده است. کل درآمد مالیاتی طی ۶ ماه ۱۳۹۹ به ۸۵۲۲ هزار میلیارد ریال رسیده است که ۶۴,۵ درصد آن مالیات مستقیم و ۳۵,۵ مالیات غیر مستقیم است. به اجمال، مالیات بر اشخاص حقوقی ۲۶,۷ درصد، مالیات بر درآمد ۲۲,۶ درصد، مالیات بر ثروت ۱۵,۲ درصد و مالیات بر کالا و خدمات ۳۵,۵ درصد از کل درآمد های مالیاتی دولت را به خود اختصاص داده است. بررسی این نسبت نشان می دهد که بیشترین درآمد دولت از مالیات بر کالا و خدمات و اشخاص حقوقی دولت است.

جدول (۹): عملکرد درآمدهای مالیاتی دولت و رشد آن نسبت به دوره مشابه سال قبل (میلیارد ریال-درصد)

درآمد مالیاتی به GDP	مالیات بر کالا و خدمات	مالیات‌های مستقیم				کل مالیات‌ها	شرح
		مالیات بر ثروت	مالیات بر درآمد	مالیات بر اشخاص حقوقی	جمع		
۴/۲	۵۸۹۹۰۲	۸۳۸۶۷	۳۱۲۷۷۲	۴۲۵۵۵۴	۸۲۲۱۶۳	۱۴۱۲۰۶۵	۱۳۹۸
	۳۲/۰	۱۲۱/۹	۶۳/۶	۲/۲	۲۷/۴	۲۹/۳	
۶/۲	۱۹۴۵۳۴	۷۰۲۷۲.۱	۱۲۴۷۱۹	۱۲۲۸۴۰	۳۱۷۸۳۱	۵۱۲۳۶۵	سه ماهه اول ۹۹
	۷۲/۵	۴۴۶/۱	۱۰۳/۱	۱۲۰/۶	۱۴۴/۵	۱۱۱/۱	
۴/۳	۳۰۲۶۸۵	۱۲۹۴۰.۱	۱۹۲۶۵۴	۲۲۷۴۹۹	۵۴۹۵۵۵	۸۵۲۳۴۰	شش ماهه اول ۹۹
	۷/۷	۳۴۵/۲	۴۳/۶	۱۹/۰	۵۵/۰	۳۴/۱	

ماخذ: سازمان مالیاتی کشور

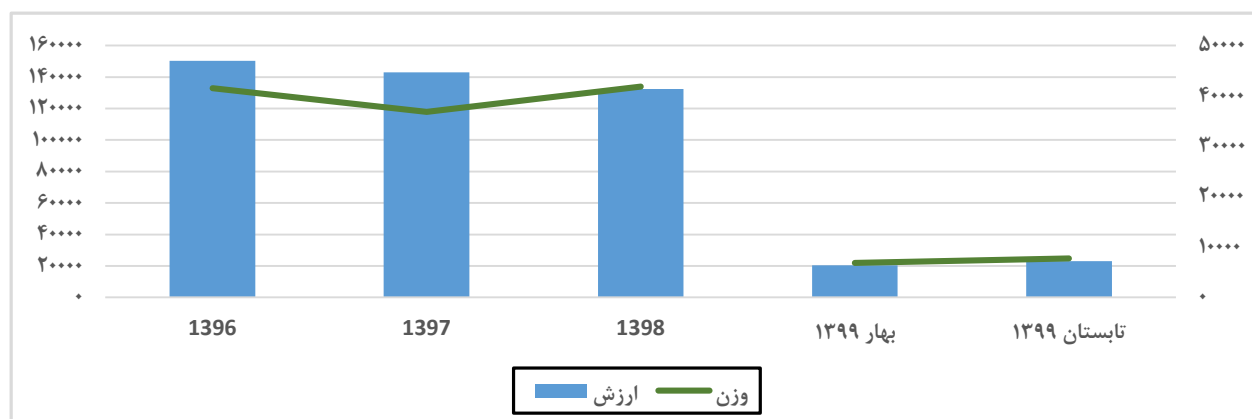
نگاهی به رشد اجزا درآمد دولت نشان می‌دهد که طی ۶ ماهه ۱۳۹۹ بیشترین رشد اجزاء درآمد مالیاتی مربوط به مالیات بر ثروت با رشد ۳۴۵ درصدی می‌باشد و مالیات بر درآمد ۴۳٫۶ درصد، مالیات بر اشخاص حقوقی با ۱۹ درصد و مالیات بر کالاها و خدمات با ۷٫۷ درصد بیشترین رشد را به خود اختصاص داده است. بر طبق طبقه بندی مالیاتی، مالیات بر ثروت شامل مالیات بر ارث، مالیات نقل و انتقال سرقفلی، مالیات نقل و انتقال سهام، مالیات نقل و انتقالات املاک، حق تمبر و اوراق بهادار می‌باشد. با توجه به افزایش قیمت مسکن در طی ۶ ماهه ۱۳۹۹ و نیز افزایش ارزش معاملات بازار بورس که در تابستان ۱۳۹۹ نسبت به تابستان ۱۳۹۸، رشد ۱۰۲۲ درصدی داشته است به همین علت این رشد مالیات بر ثروت منطقی به نظر می‌رسد.

نسبت درآمد مالیاتی به تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۹۸ برابر با ۴٫۲ درصد است. این نسبت در بهار ۱۳۹۹ به حدود ۶٫۳ درصد و در تابستان ۱۳۹۹ به ۴٫۳ درصد رسیده است مقایسه با رقم مشابه در بهار ۱۳۹۸ افزایش یافته است. با توجه به اینکه رشد درآمدهای مالیاتی در بهار و تابستان ۱۳۹۹ نسبت به بهار و تابستان ۱۳۹۸ به مراتب بیشتر از افزایش تولید ناخالص داخلی طی این مدت بوده، دلیل اصلی افزایش نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی در بهار ۱۳۹۹، افزایش درآمدهای مالیاتی بوده است.

نمودار(۱۱): تحلیل و بررسی تجارت خارجی

در این بخش تجارت خارجی کشور در ۶ ماهه سال ۱۳۹۹ مورد بررسی قرار می‌گیرد. کشور ایران در سال ۱۳۹۹ همزمان با دو پدیده تحمیلی تحریم و کرونا مواجه بوده است که تأثیر بسیار اسف باری بر تجارت کشور گذاشته‌اند. تحریم بر صادرات نفتی کشور و کرونا بر صادرات غیر نفتی کشور موثر بوده است. نمودار (۱۱) ارزش و مقدار صادرات غیر نفتی ایران را نشان می‌دهد. ارزش صادرات غیرنفتی ایران طی ۶ ماهه ۱۳۹۹ معادل ۱۳ میلیارد و ۵۸۶ میلیون دلار بود که در مقایسه با سال پیش از آن، کاهش ۳۵٫۵ درصدی از نظر ارزش و افت ۳۴ درصدی از لحاظ وزنی داشته است.

نمودار(۱۱): ارزش و مقدار صادرات غیر نفتی ایران.(میلیون دلار)

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

جدول (۱۰): تراز حساب جاری و حساب سرمایه و بدهی های خارجی کشور (میلیون دلار-درصد)

دوره	صادرات کالا و خدمات	واردات کالا و خدمات	تراز حساب جاری	خالص حساب سرمایه	بدهی های خارجی کشور
۱۳۹۸	۷۰۳۴۴	۶۷۲۴۲	۳۷۵۴	-۶۶۶۹	۹۰۳۱
	-۳۱/۹	-۱۳/۸	-۸۶	-۵۸/۴	-۱۵
سه ماهه اول ۱۳۹۹	۹۸۰۷	۱۰۵۵۴	-۶۲۲	-۲۹۰۳	۸۶۵۵
	-۵۲/۳	-۳۳/۱	-۱۱۲/۱	-۲۰/۵	-۰/۳
شش ماهه ۱۳۹۹	۲۱۹۱۸	۲۴۰۹۴	-۱۸۲۸	-۳۸۹۲	۹۲۷۵
	-۴۱/۲	-۲۸/۵	-۱۴۴/۳	-۵۱/۶	۲/۳

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

طی سال گذشته تراز حساب جاری(خالص) مثبت بوده است اما در ۶ ماهه سال ۱۳۹۹ به منفی ۱۸۲۸ میلیون دلار رسیده است که نسبت به ۶ ماهه سال ۱۳۸۸ افت ۱۴۴ درصدی داشته و کاملاً اثر کرونا و تحریم در آن مشهود است و نشان می‌دهد که میزان و ارات کشور از میزان صادرات آن بیشتر بوده و واردات به مراتب سخت‌تر و گران‌تر خواهد بوده است. بنابراین، قیمت تمام شده کالاهای تولیدی بالاتر خواهد بود در پی آن، افزایش هزینه تمام شده کالاهای تولیدی در داخل محتمل است و بنابراین در ۶ ماهه ۱۳۹۹ صادرکننده‌ها سود کمتری از صادرات خود به دست آورده‌اند.

صادرات ایران در ۶ ماهه ۱۳۹۹ با بیش از ۴۱ درصد کاهش به ۲۱۹۱۸ میلیون دلار رسیده است که حاصل کاهش در میزان صادرات نفتی و غیر نفتی می‌باشد. همانطور که پیشتر ذکر شده در ۶ ماهه ۱۳۹۹ ارزش صادرات غیر نفتی

حدود ۳۶ درصد و نیز صادرات نفتی نیز نسبت به ۶ ماهه سال ۱۳۹۸، ۴۷ درصد کاهش یافته است. بدیهی است کاهش صادرات، کاهش عرضه ارز را برای کشور، کاهش عرضه، افزایش قیمت ارز را به دنبال خواهد داشت.

همچنین واردات ایران در ۶ ماهه ۱۳۹۹ نیز با افت بیش از ۲۸ درصدی به ۲۴۰۹۴ نسبت به ۶ ماهه مشابه سال قبل رسیده است.

خروج سرمایه از کشور در برابر ورود سرمایه به کشور، شاخص مهم برای تعیین سلامت اقتصادی و کسب و کار است. حساب سرمایه یعنی خالص سرمایه‌گذاری‌های خارجی در داخل کشور است، بدان معنا که چنانچه این حساب مثبت باشد حاکی از افزایش سرمایه‌گذاری‌های خارجی در داخل کشور است. آمارهای رسمی کشور نشان می‌دهد که طی سال‌های گذشته با فرانشیبه همواره این تراز منفی بوده است به این معنی که خروج سرمایه بیشتر از ورود سرمایه بوده است.

تراز حساب سرمایه در ۶ ماهه سال ۱۳۹۹، به منفی ۳۸۹۲ میلیون دلار رسیده است اما مقدار آن نسبت به ۶ ماهه ۱۳۹۹ کاهش ۵۱ درصدی داشته است. در توضیح این کاهش می‌توان گفت که عمده خروج سرمایه از کشور حاصل از هزینه گردشگری ایران در خارج از کشور بوده که به علت شیوع ویروس کرونا و محدودیت‌ها آمد و شد در کشورها، این مقدار گردشگر کاهش یافته است. منفی بودن تراز حساب سرمایه هم نشان از کاهش گردشگر خارجی به ایران و نیز سرمایه‌گذاری ایرانیان در خارج از کشور به عنوان مثال خرید و فروش املاک توسط ایرانیان در خارج از کشور بالاخص کشورهای همسایه مانند ترکیه بوده است که این جریان خروج سرمایه باید بعنوان سندروم اقتصاد ایران بسیار جدی گرفته شوند.

همچنین بررسی بدهی خارجی کشور نشان داده است که که میزان بدهی خارجی کشور در ۶ ماهه ۱۳۹۹ افزایش ۲،۳ درصدی داشته و به ۹۲۷۵ رسیده است. میزان بدهی خارجی در سال ۱۳۹۸ کاهش ۱۵ درصدی داشته است. با وجود افزایش بدهی خارجی در ۶ ماهه سال ۱۳۹۹، همچنان ایران یکی از کمترین بدهی‌های خارجی را نسبت به کشورهای دیگر دارد که مهمترین دلیل آن اثرات حاصل از تحریم ایران می باشد.

بخش ششم: تحلیل و بررسی صنعت و معدن

همانطور که در بخش نخست تحلیل ذکر شد، رشد بخش صنعت و معدن طی تابستان ۱۳۹۹ مثبت بوده که به غیر از بخش‌های پتروشیمی و منسوجات به علت تحریم، سایر بخش‌های صنعت مخصوصا بهداشتی، کاغذی و تولیدی رشد خوبی در تابستان سال ۱۳۹۹ داشته اند. جدول (۱) این مورد را به خوبی نمایش می‌دهد.

جدول(۱۱): تغییرات میزان تولید کالاهای صنعتی، معدنی و صنایع معدنی منتخب نسبت (درصد)

دوره	فولاد خام (هزار تن)	محصولات فولادی (هزار تن)	کاتد مس (هزار تن)	شمش آلومینیوم (هزار تن)	سیمان (هزار تن)	کاشی و سرامیک (هزار مترمربع)	انواع سواری (هزار دستگاه)	پتروشیمی (میلیون تن)	تلویزیون تخت (هزار دستگاه)	انواع یخچال و فریزر (هزار دستگاه)	ماشین لباسشویی (هزار دستگاه)
۱۳۹۶	۱۱/۰	۴/۶	-۱۵/۳	۳/۵	-۱/۵	۱۸/۸	۱۳/۹	۵/۹	-۱۵/۸	۱۰/۲	۵/۷
۱۳۹۷	۷/۶	۳/۴	۵۴/۷	-۱۳/۰	۰/۹	۰/۹	-۳۸/۰	۰/۰	-۳۹/۱	-۳/۱	-۳۹/۰
۱۳۹۸	۱۳/۱	۴/۶	۱/۵	-۶/۳	۱۱/۳	۴/۹	-۱۴/۴	۱/۲	۶/۴	۱۱/۶	۳۳/۷
بهار ۹۹	۸/۵	۶/۷	۴/۹	۴۱/۳	۱۱/۱	-۱۳/۳	۸/۴	۷/۴	۴۹/۴	۳۰/۱	۱۱۵/۸
تابستان ۹۹	۹/۴	۱۴/۶	۱۱/۶	۶۵/۵	۱۷/۴	-۴/۳	۳۰/۹	۱۰/۱	۱۱۱/۱	۶۵/۹	۲۴/۷

ماخذ: وزارت صنعت و معدن و تجارت

در تابستان ۱۳۹۹ همانطور که در جدول(۱۱) مشاهده می‌شود، تغییرات اغلب کالاهای صنعتی و معدنی مثبت بوده است. تولید لوازم خانگی بادوام مانند تلویزیون، یخچال و ماشین لباسشویی در ۶ ماهه ۱۳۹۹ رشد خوبی را داشته است. همچنین تولید انواع سواری که در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ رشد منفی داشتند در ۶ ماهه از رشد خوبی برخوردار بوده است. بخشی از آن به علت تحریم و خارج شدن کالاهای وارداتی از کشور می-باشد که بارقه امیدی در دل تولیدکننده های داخلی بوده که در صورتی که این فرایند با حمایت های دولت و نیز افزایش کیفیت تولیدات همراه باشد، می تواند وابستگی ارزی کشور را کاهش دهد.

یکی از شاخص‌هایی که می-توان وضعیت تولیدی را در کشور مورد بررسی قرار داد، شاخص میزان مجوزهای صادره در بخش تولید می باشد. مطالعات بسیاری، نشان‌دهنده تاثیر نظام مجوزدهی مطلوب کسب‌وکار به ویژه مجوزهای شروع کسب‌وکار، در بهبود محیط اقتصادی است. توجه به بررسی‌ها و مطالعات صورت گرفته این نتیجه حاصل می‌شود که، مشکلات برآمده از بوروکراسی ناکارآمد، مسئله پیچیدگی، زمان بر بودن و هزینه بر بودن صدور مجوزها به عنوان یکی از موانع اصلی کسب و کارها مطرح شده است. برای بررسی این مهم، در جدول(۱۲) تغییرات مجوز صنفی صادره به تفکیک نوع خدمات ارائه شده است. همانطور که در جدول مشاهده می‌شود، اگرچه طی سال های اخیر رشد مجوزهای تولیدی بسیار اندک و گاهی منفی بوده است، اما خوشبختانه در بهار و تابستان ۱۳۹۹ رشد خوبی در ارائه مجوزهای صنعتی صادر بوده‌ایم. اگرچه رشد مجوزهای تولیدی نسبت به بقیه اندکی پایین تر است، امید

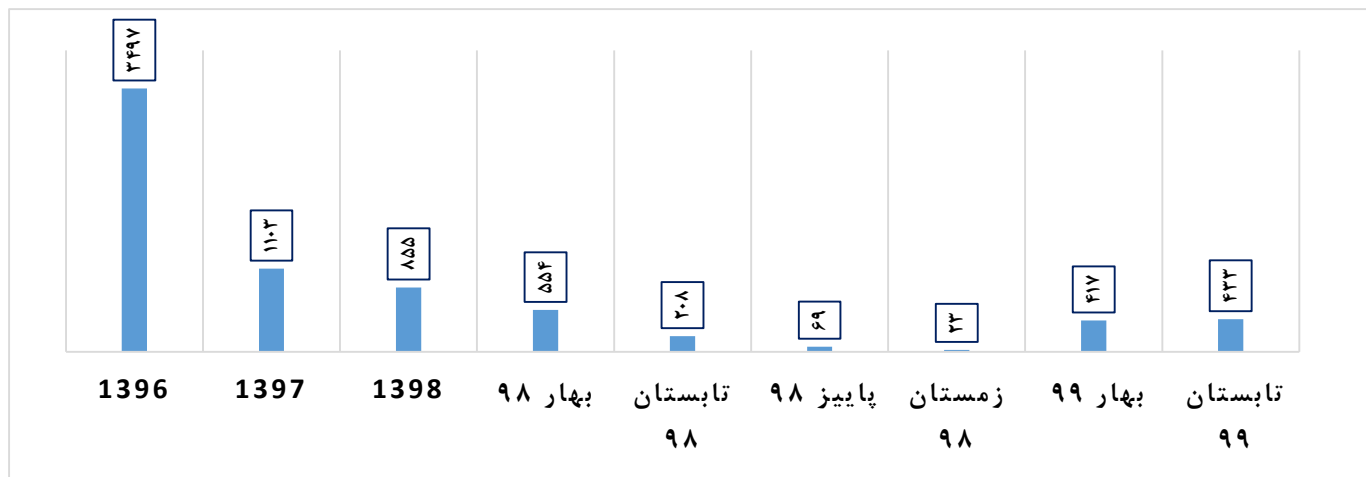
آن می رود که با ارائه تسهیلات موثر، اصلاح فرآیندها و دستورالعمل ها و حذف یا کاهش زمان صدور مجوزها، پیگیری مقررات زدایی و تنقیح قوانین مانع تولید و ایجاد توسعه سامانه های جامع اطلاعاتی این مهم نیز افزایش یابد. همانطور که در جدول مشاهده می شود در تابستان ۱۳۹۹ رشد مجوزهای خدماتی بیشتر بوده است و رشد مجوزهای تولیدی اگرچه در سال ۱۳۹۸ به منفی ۱۰ درصد رسیده بود در بهار و تابستان ۱۳۹۹ وضعیت مطلوبی را نشان داده که به ترتیب ۷۷,۷ درصد و ۳۲,۷ درصد می باشد.

جدول (۱۲): تغییرات مجوز صنفی صادره به تفکیک نوع خدمات (درصد)

دوره	تولیدی	توزیعی	خدماتی	خدمات فنی
۱۳۹۸	-۱۰/۱	-۶/۹	۵/۸	-۱۱/۰
بهار ۹۹	۷۷/۷	۹۲/۰	۶۸/۶	۷۷/۷
تابستان ۹۹	۳۲/۷	۳۲/۵	۳۶/۵	۳۵/۱

ماخذ: وزارت صنعت و معدن و تجارت

نمودار (۱۲): حجم کل سرمایه گذاری خارجی در طرح های صنعتی، معدنی و تجاری مصوب در هیأت سرمایه گذاری خارجی (میلیون دلار)

ماخذ: وزارت صنعت و معدن و تجارت

بررسی بیشتر بازار صنعت و معدن می توان حجم سرمایه گذاری خارجی را در طرح های صنعتی، معدنی و تجاری مورد ارزیابی قرار گیرد تا بدین وسیله امنیت و اطمینان و جذابیت این بازار مود تحلیل و کنکاش قرار گیرد. همانطور که در نمودار (۱۲) مشاهده می شود، طی سال های اخیر این حجم سرمایه گذاری کاهش یافته است که می توان به دلیل نوسانات نرخ ارز و نیز آثار تحریم ها و عدم اطمینان حاصل از نوسانات و رکود حاصل بر کشور باشد. همانطور که مشاهده می شود، بهار ۱۳۹۹ حجم سرمایه گذاری خارجی ۴۳۳ میلیون دلار بوده است که نسبت به بهار ۱۳۹۸ کاهش داشته است اما این حجم در تابستان افزایش داشته است. اطلاعات ۶ ماهه ۱۳۹۹ نشان داده که حجم سرمایه گذاری خارجی در طرح های صنعت و معدن نسبت به کل سال ۱۳۹۸ تقریباً برابر بوده است اما این مقدار همچنان رضایت بخش نبوده و نشان از حاکم بودن عدم اطمینان در فضای سرمایه گذاری خارجی کشور در این بخش می باشد.

بخش هفتم: تحلیل و بررسی ساختمان و مسکن

همانطور که در جدول (۱۳) مشاهده می شود، در تابستان سال ۱۳۹۹، تعداد ۵۳۳۷۷ واحد مسکونی در پروانه‌های صادر شده برای احداث ساختمان و افزایش بنا از سوی شهرداری های کشور بوده است که نسبت به فصل گذشته حدود ۳۲٫۲ درصد افزایش و نسبت به فصل مشابه سال گذشته حدود ۲۶٫۸ درصد افزایش داشته است. بیشترین مجوز پروانه های احداث ساختمانی مربوط به پروانه های احداث ساختمان های دولتی با ۱۳۹ درصد رشد و پروانه های احداث ساختمان تعاونی با ۱۱۲ درصد رشد نسبت به فصل مشابه سال قبل می باشد که نشان از افزایش مخارج دولت در این بخش بوده است.

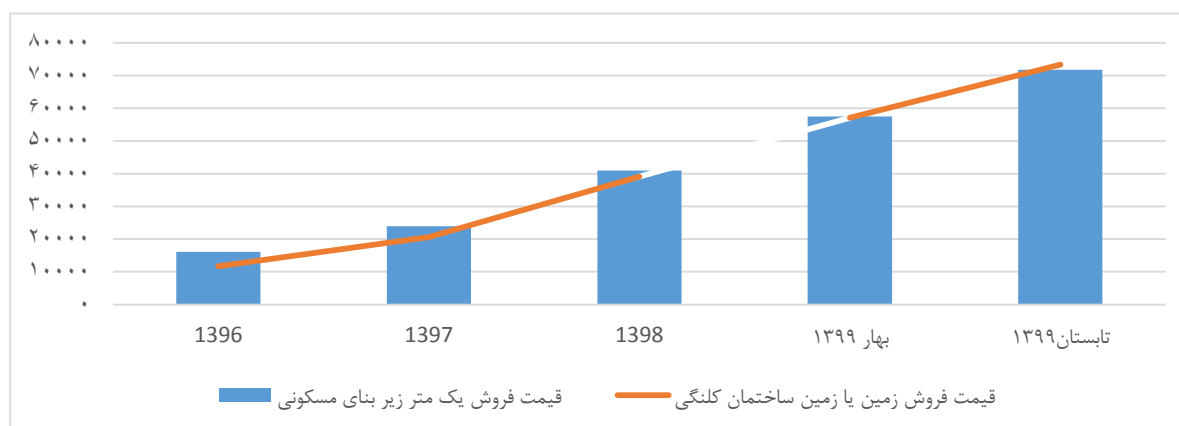
جدول (۱۳): تغییرات تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در نقاط شهری کشور نسبت به دوره مشابه سال قبل (درصد)

دوره	کل	پروانه احداث ساختمان				پروانه افزایش بنا			
		جمع	خصوصی	تعاونی	دولتی	جمع	خصوصی	تعاونی	دولتی
۱۳۹۸	۳/۹	۳/۵	۳/۸	-۱۵/۵	-۲۶/۶	۹/۲	۹/۴	۲۰/۰	-۱۳/۷
بهار ۹۹	۱/۳	۲/۲	۲/۱	-۳۳/۹	۵۸/۴	-۱۱/۸	-۱۱/۷	-۲۸/۶	-۴۲/۹
تابستان ۹۹	۲۶/۸	۲۷/۱	۲۶/۴	۱۱۲/۲	۱۳۹/۵	۲۲/۷	۲۲/۹	۶۶/۷	-۳۳/۳

ماخذ- مرکز آمار ایران، دفتر صنعت، معدن و زیربنایی.

نمودار (۱۳) متوسط قیمت فروش یک متر مربع زمین یا زمین ساختمان مسکونی کلنگی و نیز قیمت فروش یک متر مربع زیربنای مسکونی در کشور را نمایش داده شده است. در تابستان ۱۳۹۹ متوسط قیمت یک متر مربع زمین یا زمین ساختمان مسکونی کلنگی در کل کشور حدود ۷ میلیون و ۳۴۴ هزار تومان و متوسط قیمت فروش یک متر مربع زیر بنای مسکونی در کل کشور ۷ میلیون و ۱۷۲ تومان می باشد. همانطور که مشاهده می شود، طی سال های اخیر این قیمت افزایش یافته است اما در تابستان ۱۳۹۹ رشد ۱۰۱٫۸ درصدی داشته که نشان از دو برابر شدن قیمت ها نسبت به تابستان سال قبل می باشد. اگرچه در تابستان ۱۳۹۸ هم نسبت به تابستان ۱۳۹۷ رشد ۱۱۰ درصدی داشته ایم.

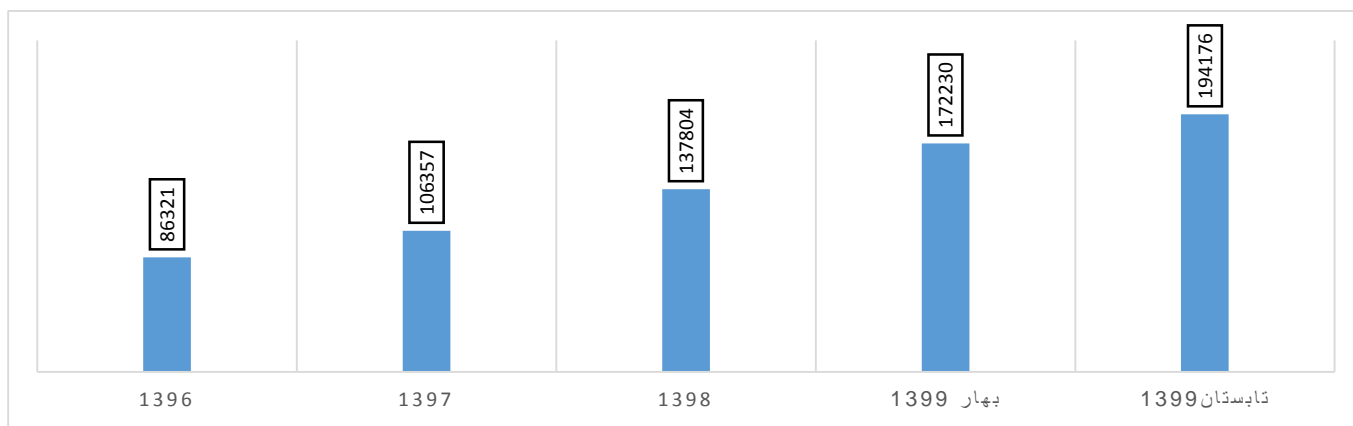
نمودار (۱۳): متوسط قیمت فروش یک متر مربع زمین یا زمین ساختمان مسکونی کلنگی و نیز قیمت فروش یک متر مربع زیربنای مسکونی (هزار ریال)

ماخذ: مرکز آمار ایران.

همچنین بررسی نمودار (۱۴) متوسط مبلغ اجاره ماهانه به علاوه ۳ درصد ودیعه پرداختی برای اجاره نشان می دهد که این نرخ در تابستان ۱۳۹۹ با افزایش ۴۳,۸ درصدی نسبت به فصل مشابه سال قبل مواجه بوده و به رقم متری ۱۹ هزار و ۱۷۶ رسیده است. همانطور که در نمودار مشاهده می شود نرخ اجاره در کشور طی سال های اخیر افزایش چشم گیری داشته که متناسب قدرت خرید افراد نمی باشد.

نمودار (۱۴): متوسط مبلغ اجاره ماهانه به علاوه ۳ درصد ودیعه پرداختی برای اجاره (ریال)

ماخذ: مرکز آمار ایران.

جدول (۱۴) متوسط قیمت فروش یک متر مربع زمین یا زمین ساختمان مسکونی کلنگی و نیز قیمت فروش یک متر مربع زیربنای مسکونی در شهر تهران را نشان داده شده است. در تابستان ۱۳۹۹ متوسط قیمت یک متر مربع زمین یا زمین ساختمان مسکونی کلنگی در کل شهر تهران حدود ۳۴ میلیون و ۸۰۰ هزار تومان و متوسط قیمت فروش یک متر مربع زیر بنای مسکونی ۲۴ میلیون و ۱۴۶ تومان می باشد که به ترتیب نسبت به فصل مشابه سال قبل رشد ۸۶,۵ درصدی و ۷۶,۴ درصدی داشته است.

جدول (۱۴) متوسط قیمت و اجاره ماهانه مسکن در شهر تهران

اجاره ماهانه به متوسط مبلغ علاوه سه درصد ودیعه پرداختی برای اجاره یک متر مربع زیربنای مسکونی		قیمت فروش یک متر مربع زیربنای مسکونی		قیمت فروش یک متر مربع زمین مسکونی کلنگی یا زمین ساختمان		دوره
تغییر درصد نسبت به دوره مشابه سال قبل	متوسط قیمت (ریال)	درصد تغییر نسبت به دوره مشابه سال قبل	متوسط قیمت (هزار ریال)	درصد تغییر نسبت به دوره مشابه سال قبل	متوسط قیمت (هزار ریال)	

۱۳۹۸	۱۸۸۳۰۵	۹۷.۰	۱۴۱۵۵۸	۷۲.۹	۴۳۷۷۳۲	۳۴.۰
بهار ۹۹	۲۵۵۱۰۹	۵۰.۴	۱۸۸۲۳۵	۴۳.۸	۵۵۷۳۰۵	۳۸.۴
تابستان ۹۹	۳۴۷۹۳۹	۸۶.۵	۲۴۱۴۶۰	۷۶.۴	۶۴۱۹۱۱	۴۷.۴

ماخذ: مرکز آمار ایران.

اطلاعات مبلغ اجاره به علاوه ۳ درصد ودیعه مسکن در شهر تهران نشان می‌دهد که این مبلغ در تابستان ۱۳۹۹ نسبت به فصل مشابه سال قبل ۴۷,۴ افزایش قیمت داشته و به رقم ۶۴ هزار و ۱۹۱ تومان رسیده است. که این مبلغ در یک منزل با متراژ ۵۰ متر در تهران به بیش از ۳ میلیون و ۲۰۰ در ماه می‌رسد که تقریباً دو برابر حداقل حقوق کارگران بر طبق قانون کار می‌باشد.

بررسی شاخص قیمت نهاده‌های ساختمانی در شهر تهران، نشان داده است که این شاخص با رشد بیش از ۴۰,۸ درصدی در تابستان ۱۳۹۹ به رقم ۶۹۸,۸ رسیده است که بیشترین افزایش قیمت در زیر گروه‌های آن ناشی از افزایش ۷۱,۹ درصدی آهن آلات، میله گرد و پروفیل درب و پنجره و نرده، رشد ۴۵,۶ درصدی در انواع بلوک، سفال و آجر و رشد ۴۵,۶ درصدی در سنگ بوده است. تورم ۴۰ درصدی نهاده‌های ساختمانی نشان از افزایش قیمت بیشتر مسکن در آینده و زنگ هشدار برای مسئولان در توانمند سازی قشر مستضعف اجاره نشین دارند.

در تحلیلی دیگری از بازار مسکن می‌توان ذکر کرد که حداقل حقوق کارگران مشمول قانون کار در سال ۱۳۹۹ حدود یک میلیون و ۸۵۵ هزار تومان می‌باشد که با احتساب کمک هزینه اقلام مصرفی خانوار، کمک هزینه مسکن، و کمک هزینه عائله مندی (بدون لحاظ پایه سنواتی) حدود ۲ میلیون و ۵۲۰ هزار تومن می‌شود که سه برابر این مبلغ قیمت یک متر مربع زیر بنای مسکونی در کشور و تقریباً ۱۰ برابر حداقل حقوق در ماه، قیمت خرید یک متر مربع زیر بنای ساختمان مسکونی در شهر تهران می‌باشد. ناتوانی از خرید مسکن عمده متقاضیان خرید را به سمت بازار اجاره مخصوصاً اجاره در حاشیه شهرهای بزرگ سوق خواهد داد که تبعات ناگواری را در پی دارد.

شاخص دیگری در بازار مسکن بررسی می‌شود که با عنوان شاخص حباب مسکن، به مفهومی تحت عنوان P/R شناخته شده است. P/R در واقع نسبتی است که از حاصل تقسیم ارزش متوسط هر متر مربع آپارتمان (P) بر «متوسط اجاره سالانه یک مترمربع آپارتمان (R) حاصل می‌شود. به وسیله این شاخص می‌توان حباب مسکن و دوره تثبیت قیمت بازار ملک را پیش بینی نمود.

زمانی که بازار مسکن در شرایط ثبات نسبی قیمت قرار می‌گیرد، نسبت قیمت به اجاره مسکن معمولاً در پایین‌ترین سطح متعارف یعنی حول و حوش عدد ۱۵ قرار می‌گیرد. اما زمانی که بازار دچار جهش قیمتی می‌شود و میزان قیمت ملک با نرخ مثبتی افزایش پیدا می‌کند، این نسبت به سقف، نزدیک شده، و معمولاً به عدد ۲۴ تا ۲۵ و بیشتر می‌رسد. با بررسی انجام شده، نسبت P به e در فصل تابستان در کل کشور ۳۰,۷ و در شهر تهران ۳۱,۳ است که در هر دو حالت حباب مسکن را نمایش می‌دهد.

با توجه به اطلاعات ارائه شده، توان متقاضیان مصرفی به علت تورم و مشکلات حاصل از آن، به شدت کاهش یافته و احتمالاً نمی‌توان ردپایی از آنها در بازار مسکن پیدا کرد و کماکان این بازار در قبضه سفته بازان قرار گرفته است مگر آنکه با اعمال سیاست‌های مالیاتی، زمینه دور شدن دلالتان از این بازار فراهم شود تا بلکه متقاضیان واقعی مشروط به ثبات قیمت مسکن تا چند سال آینده فرصت خرید پیدا کنند.

بخش هشتم: تحلیل و بررسی توسعه کسب و کار

امروزه بهبود محیط کسب و کار یکی از مهمترین راهبردهای توسعه اقتصادی هر کشور به شمار می‌رود و علاوه بر آن هر چه محیط کسب و کار یک کشور شرایط بهتری داشته باشد، بهره برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر و در پی آن عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود. شاخص محیط کسب و کار حاصل محاسبات بر روی ۷۰ نماگر که شامل ۲۸ مولفه پیمایشی و ۴۲ مولفه آماری می‌باشد.

جدول (۱۵): شاخص محیط کسب و کار به تفکیک بخش‌های اقتصادی و نوع محیط

شرح	شاخص محیط کسب و کار	به تفکیک بخش‌های			به تفکیک نوع محیط				
		کشاورزی	صنعت	خدمات	شاخص کل	شاخص محیط نهادی	شاخص محیط اقتصادی	شاخص محیط قانونی	شاخص محیط مالی
۱۳۹۸	۶/۰۸	۵/۹۸	۶/۰۳	۶/۰۶	۶/۲۲	۶/۰۵	۶/۴۲	۵/۷۷	۸/۶۱
بهار ۹۹	۶/۰۱	۶/۰۹	۵/۸۷	۶/۰۸	۶/۱۰	۵/۹۳	۶/۳۰	۵/۶۹	۸/۳۲
تابستان ۹۹	۶/۰۵	۵/۹۳	۵/۹۴	۶/۱۱	۶/۱۵	۵/۹۶	۶/۳۹	۵/۷۴	۸/۳۵

ماخذ- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.

بر اساس نتایج حاصل از پایش ملی محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۹، رقم شاخص کل، ۶/۰۵ (نمره بدترین ارزیابی ۱۰ است) محاسبه شده که بهتر از وضعیت این شاخص نسبت به ارزیابی فصل بهار با میانگین ۶/۰۱ است. در تابستان ۱۳۹۹، فعالان اقتصادی سه مولفه عدم ثبات قیمت مواد اولیه و محصولات، بی ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار و دشواری تامین مالی از بانک‌ها را نامناسب‌ترین مولفه محیط کسب و کار در کشور عنوان کرده‌اند.

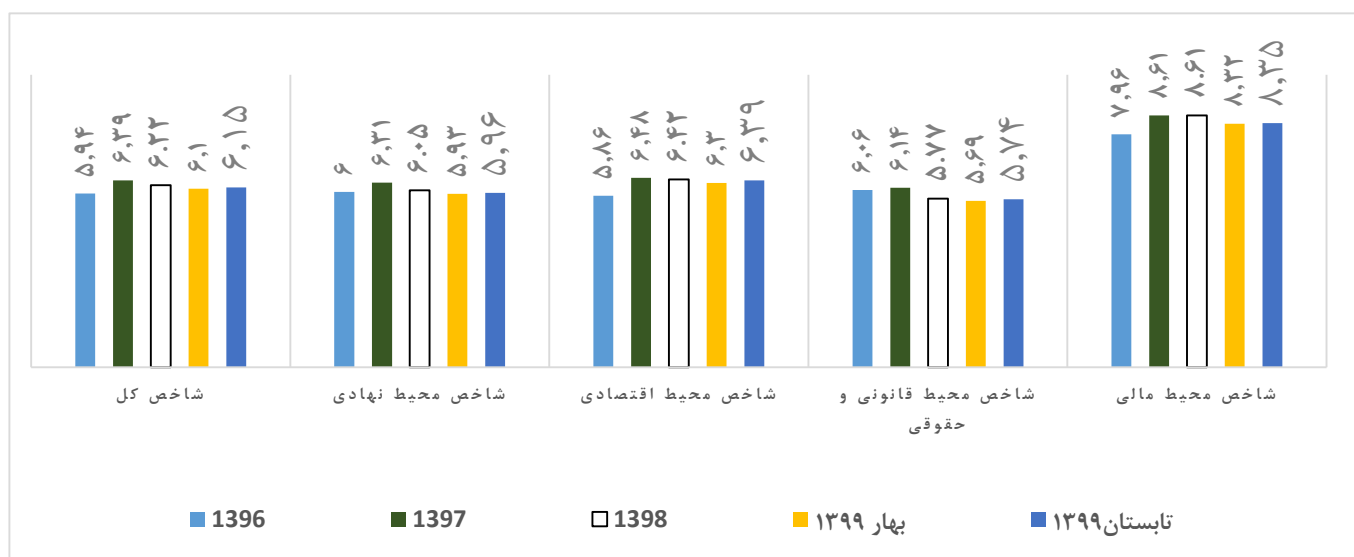
همچنین با توجه به تقسیم فعالیت‌ها در سه بخش عمده کشاورزی، صنعت و خدمات، فعالان اقتصادی سراسر کشور در تابستان ۱۳۹۹، وضعیت محیط کسب و کار بخش کشاورزی را مساعدترین و بخش خدمات را نامساعدترین محیط کسب و کار ارزیابی کرده‌اند.

بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین، میتوان دو مجموعه عوامل محیطی معین را به محیط اقتصادی و محیط نهادی تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط اقتصاد کلان، محیط مالی، ساختار تولید و محیط جغرافیایی و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و محیط آموزشی و علمی، محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود. این دو مجموعه عوامل بر کسب و کارهای موجود و بر فرآیند کارآفرینی که در واقع نقطه آغازین کسب و کار است، اثر می‌گذارند. هر چه محیط کسب و کار (محیط نهادی و اقتصادی) شرایط بهتری داشته باشد، بهره برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر است و هر چه بهره برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامع‌های بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود.

بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین، شاخص ملی محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۹، عدد ۶/۱۵ (عدد ۱۰ بدترین ارزیابی است) را نشان می‌دهد به طوری که میانگین ارزیابی محیط نهادی (شامل محیط سیاسی، محیط آموزشی و علمی، محیط فرهنگی،

محیط فناوری و نوآوری، محیط حقوقی و ساختار دولت) عدد ۵/۹۶ و میانگین ارزیابی محیط اقتصادی (شامل محیط اقتصاد کلان، محیط مالی، محیط جغرافیایی و ساختار تولید) عدد ۶/۳۹ است. بر اساس این نظریه شاخص محیط مالی با ۸/۳۵ نامساعدترین محیط کسب و کار ارزیابی شده است. و همانطور که در جدول (۱۵) نشان داده شده است طی سال اخیر وضعیت شاخص محیط مالی نامساعد تر شده است.

نمودار (۱۵): شاخص محیط کسب و کار بر حسب طبقه بندی شین

ماخذ- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.

جدول (۱۶): شاخص محیط کسب و کار بر حسب رشته فعالیت های اقتصادی

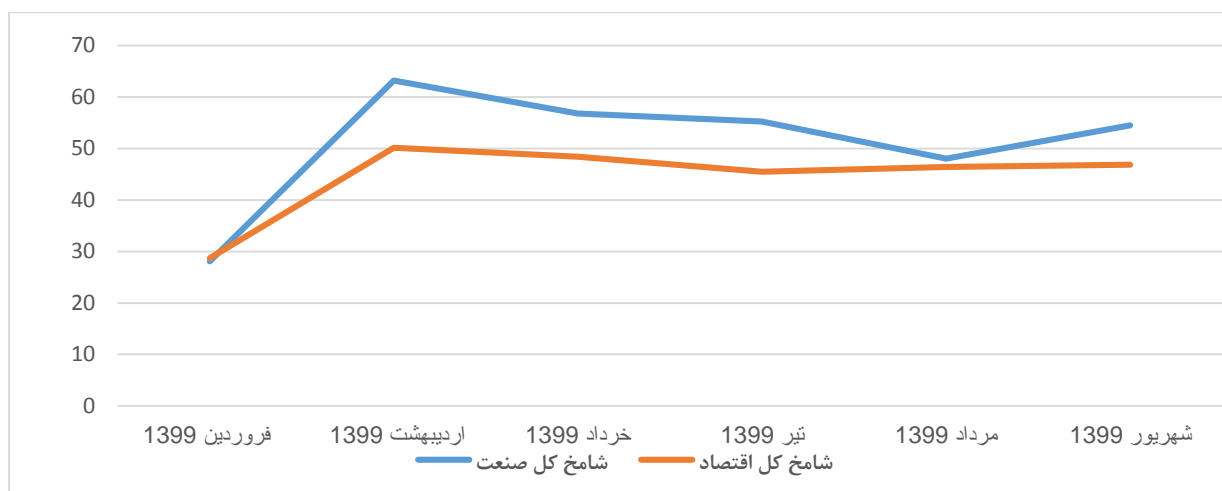
رشته فعالیت	بهار ۱۳۹۹	تابستان ۱۳۹۹	درصد تغییرات
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل و..	۶,۱۱	۶,۰۹	-۰,۳۲
تولید صنعتی (ساخت)	۵,۷۹	۵,۹۰	۱,۸۷
آب رسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه	۶,۱۴	۶,۲۴	۱,۶۴
حمل و نقل و انبارداری	۶,۲۴	۶,۳۶	۱,۸۷
اطلاعات و ارتباطات	۶,۲۲	۶,۴۶	۳,۷۲
فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی	۶,۲۶	۶,۰۵	-۳,۳۱
کشاورزی، جنگلداری و ماهی گیری	۶,۰۸	۵,۹۳	-۲,۴۷
آموزش	۶,۲۱	۵,۷۶	-۷,۲۴
اداری و خدمات پشتیبانی	۵,۵۳	۵,۹۱	۶,۸۴
هنر و سرگرمی و تفریح	۵,۴۲	۵,۹۲	۹,۳۱
خدمات مربوط به تامین جا و غذا	۵,۸۱	۶,۰۴	۳,۹۳

مالی و بیمه	۵,۵۹	۶,۱۸	۱۰,۵۵
استخراج معدن	۶,۰۷	۶,۱۸	۱,۸۶
ساختمان	۶,۰۳	۶,۲۳	۳,۳۱
سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۶,۳۳	۶,۲۷	-۰,۹۶
املاک و مستغلات	۵,۸۴	۶,۲۴	۶,۹۶
سایر فعالیت های خدماتی	۵,۹۲	۵,۸۱	-۱,۸۷

ماخذ- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.

در جدول (۱۶) شاخص محیط کسب و کار بر حسب رشته فعالیت های اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به جدول فوق، در تابستان ۱۳۹۹ رشته فعالیت های اطلاعات و ارتباطات، حمل و نقل و انبارداری و سلامت انسان و مددکاری به ترتیب نامساعدترین محیط کسب و کار و آموزش، سایر فعالیت های خدماتی و تولید صنعتی به ترتیب مساعدترین محیط برای کسب و کار نسبت به سایر رشته فعالیت های اقتصادی ارزیابی شده اند. همچنین مقایسه ارقام تغییرات بهار ۱۳۹۹ نسبت به تابستان ۱۳۹۹ نشان داده است که فعالیت های مالی و بیمه، هنر، سرگرمی و تفریح و املاک و مستغلات محیط کسب و کارشان نسبت به فصل گذشته نامساعدتر گشته است. لازم به ذکر است مثبت بودن درصد تغییرات به معنای بدتر شدن وضعیت نسبت به فصل گذشته است.

نمودار (۱۶): شامخ کل اقتصاد و شامخ صنعت

ماخذ- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.

شامخ کل اقتصاد در شهریور ماه (۴۶/۸۶) همچنان بر وضعیت رکودی در فعالیت اکثر بنگاه های اقتصادی حکایت دارد هرچند روند کاهش در فعالیت بنگاهها فقط اندکی ملایم تر از مرداد ماه (۴۶/۴۳) است. همانطور که در نمودار (۱۶) ملاحظه می شود طی ۶ ماه نخست سال ۱۳۹۹ همچنان اقتصاد در وضعیت رکودی بوده است.

شامخ کل بخش صنعت (۵۴/۵۳) تا حدودی افزایش فعالیتهای صنعتی در شهریور ماه را نشان میدهد که بخشی از این روند افزایشی به دلیل افزایش تولید و تقاضا نسبت به ماه قبل است که باعث شده شاخص نسبت به مرداد ماه (۴۸/۰۶) افزایش یابد. با

بررسی زیر بخش های شامخ کل بخش صنعت^۱، شاخص میزان سفارشات مشتریان (۵۷/۴۸) در بین ۵ زیر شاخص اصلی نسبت به مرداد ماه بیشترین (۴۴/۲۳) افزایش را داشته است. شاخص موجودی مواد اولیه (۴۱/۰۱) همچنان نشان دهنده کاهش در سطح موجودی مواد اولیه است که نسبت به مرداد ماه (۴۳/۰۹) همچنان روند کاهشی دارد. در مقابل قیمت خرید مواد اولیه در شهریور ماه (۹۳/۰۸) نسبت به مرداد ماه (۸۸/۶۳) افزایش داشته است. شاخص مقدار تولید محصولات (۵۶/۱۷) نسبت به مرداد ماه (۴۶/۲۳) افزایش یافته است. این افزایش به دنبال افزایش سفارشات مشتریان و میزان فروش کالاها در شهریور ماه حاصل شده است.

نتیجه گیری:

هدف از ارائه گزارش حاضر، بررسی عملکرد ۶ ماهه ۱۳۹۹ اقتصاد ایران در سال جهش تولید می باشد. به منظور ارائه دیدگاه کلی، نتایج کلی حاصل از بررسی شاخص های موجود در جدول (۱۷) ارائه شده است. همانطور که در جدول ۱۷ مشاهده می شود، اقتصاد ایران در ۶ ماهه ۱۳۹۹ بر اساس شامخ اقتصاد، همچنان در رکود به سر برده است. رشد منفی ۶ ماهه GDP نیز گویای این حقیقت می باشد. در بررسی اجزاء تولید، قابل ذکر است که بخش پیشرو در این ۶ ماه بخش کشاورزی و صنعت و معدن بوده است. شامخ کل صنعت گویای این واقعیت بوده که بخش صنعت در ۶ ماهه ۱۳۹۹ از وضعیت مطلوبی را نشان داده است. همچنین رشد مثبت فصل تابستان ۱۳۹۹ صنعت و معدن در حساب های ملی و روند رشد مجوزهای تولیدی و نیز رشد تولید کالاهای بادوام داخلی نیز گویای این واقعیت می باشد. بخش کشاورزی تنها بخش بدون نوسان سال های اخیر است که همچنان رشد مثبت هر چند اندک دارد. همچنین بخش کشاورزی مناسب ترین بخش در شاخص محیط کسب و کار نسبت به سایر بخش ها است. در ۶ ماهه ۱۳۹۹ بخش خدمات یکی از بخش هایی بوده که از شیوع ویروس کرونا در ایران آسیب جدی دیده است. رشد منفی بخش خدمات در حساب های ملی و رشد رشد منفی شاخص محیط کسب و کار در بخش خدمات همگی نشان دهنده این وضعیت می باشد.

جدول (۱۷): بررسی اقتصاد کشور در ۶ ماهه ۱۳۹۹ در یک نگاه

شرح	پیامد مثبت	پیامد منفی
حساب ملی	رشد مثبت بخش صنعت و معدن در تابستان ۱۳۹۹	رشد منفی ۶ ماهه GDP
	رشد مثبت بخش کشاورزی	رشد ۶ ماهه منفی بخش خدمات
	رشد مثبت تشکیل سرمایه ناخالص بخش ساختمان	رشد منفی مخارج مصرفی خانوار
		رشد مثبت مخارج مصرفی دولت
	-	رشد منفی تشکیل سرمایه ناخالص بخش ماشین آلات
	-	رشد منفی خالص صادرات
بازار کار	کاهش نرخ بیکاری (حاصل کاهش جمعیت فعال)	کاهش جمعیت فعال

۱ برای مطالعه ارقام مربوطه به نشریه شاخص های رشد جهش تولید (نسخه دوم و سوم) در درگاه ملی آمار ایران مراجعه شود.

افزایش جمعیت غیر فعال	-	
کاهش نرخ مشارکت اقتصادی	-	
افزایش نرخ بیکاری جوانان ۱۸-۳۵ ساله	-	
نرخ تورم بالای مصرف کننده	-	شاخص قیمت
نرخ تورم بالای تولید کننده	-	
افزایش قیمت در خوراکی‌های پروتئینی	-	
رشد بی‌رویه پول نسبت به شبه پول	-	بازار پول
افزایش نقدینگی	-	
افزایش ضریب فزاینده پولی	-	
افزایش نوسانات نرخ ارز	-	
افزایش درآمد مالیاتی		عملکرد مالی دولت
افزایش هزینه‌های مصرف نهایی دولت		
کاهش درآمدهای نفتی دولت	افزایش شاخص درآمد مالیاتی به GDP	
کاهش مقدار و ارزش صادرات غیر نفتی	-	تجارت خارجی
کاهش مقدار و ارزش صادرات و کاهش سود صادرکننده‌ها	-	
کاهش واردات و گران‌تر شدن کالاهای وارداتی	-	
منفی شدن حساب جاری ناخالص	-	
تداوم روند منفی حساب سرمایه	-	
افزایش بدهی خارجی کشور	-	
-	افزایش تولید کالاهای داخلی بادوام (یخچال، تلویزیون، انواع سواری و...)	صنعت و معدن
-	افزایش میزان مجوزهای تولیدی	
-	افزایش حجم سرمایه‌گذاری خارجی در طرح صنعت و معدن	
افزایش بی‌رویه شاخص قیمت نهاده‌های ساختمانی	افزایش پروانه‌های ساختمانی صادرشده	ساختمان و مسکن
افزایش بی‌رویه نرخ اجاره بها	-	
افزایش بی‌رویه قیمت زمین یا منزل مسکونی (حداقل ۱۰ برابر حداقل حقوق کارگر در تهران و ۳ برابر حداقل حقوق کارگر در کشور)	-	
افزایش شاخص حباب مسکن	-	
بخش خدمات نامناسب‌ترین بخش شاخص محیط کسب و کار	بهبود فضای کسب و کار (با تغییرات جزئی)	توسعه کسب و کار
شاخص محیط مالی نامناسب‌ترین بخش شاخص محیط کسب و کار	بهبود شامخ کل صنعت (خارج شدن از شرایط رکودی)	

رکود اقتصاد کشور (شامخ کل اقتصاد)	بخش کشاورزی مناسب ترین بخش شاخص محیط کسب و کار	
عدم ثبات قیمت مواد اولیه و محصولات	افزایش تولید و تقاضا و سفارشات مشتریان در صنعت	
کاهش موجودی مواد اولیه	-	

همچنین بررسی بازار کار نشان داده است که اگرچه نرخ بیکاری به علت فرمول حساباتی کاهش یافته اما نرخ مشارکت و نیز جمعیت فعال کاهش یافته و نیز جمعیت غیرفعال افزایش داشته است که به نوعی گویایی این حقیقت است که برخی شاغلان به علت شیوع کرونا و وضعیت رکودی از گروه شاغلان خارج شده‌اند و یا برخی جویندگان کار از یافتن شغل ناامید گشته و به جمعیت غیرفعال اضافه شده‌اند. شاخص محیط کسب و کار نیز در این زمینه گویای این حقیقت است که اگرچه شاخص محیط کسب و کار نسبت به سال ۱۳۹۸ اندکی بهبود یافته است اما همچنان مقدار آن با مقدار مطلوب فاصله بسیار دارد.

اگرچه ارقام عملکرد مالی دولت محرمانه بوده است، اما شواهد هزینه‌ای حاصل از هزینه‌های مصرف نهایی دولت و درآمد مالیاتی و کاهش درآمد نفتی حاصل از کاهش صادرات نفتی حاکی از آن است که دولت در این ۶ ماه با کسری بودجه بیشتری رو به رو بوده است که به ناچار برای جبران آن بانک مرکزی را مجبور به خلق پول کرده است به طوری که رشد پول در ۶ ماهه ۱۳۹۹ نسبت به فصل مشابه سال قبل، ۸۰ درصد رشد یافته که منجر به افزایش نقدینگی در این سال گشته و ایران یکی از بالاترین رشدهای نقدینگی فصلی را تجربه کرده است. همچنین ضریب فزاینده نقدینگی ۷,۰۹ درصد نیز گویای این واقعیت تلخ می‌باشد. همچنین به منظور جبران کسری بودجه، دولت اقدام به درآمدزایی از طریق نرخ ارز کرده که به نوسانات نرخ ارز دامن زده و سبب نااطمینانی در فضای کشور شده است؛ اگرچه یکی از عمده دلیل نوسانات نرخ ارز در این ۶ ماه مورد بررسی، کاهش عرضه ارز از طریق کاهش مقدار صادرات بوده است. بنابراین نتیجه نوسانات نرخ ارز و نیز خلق بی رویه پول و به تبع آن نقدینگی جز تورم بالا نبوده که این تورم حاصلی جزء کاهش قدرت خرید خانوار چه در بخش کالاهای خوراکی و چه در بخش کالاهای غیر خوراکی و خدمات نداشته است.

نحوه تامین مالی کسری بودجه و تغییرات پایه پولی و نقدینگی، مهم‌ترین عامل بلندمدت و سیاستی و تغییرات نرخ ارز از مهم‌ترین عوامل کوتاه‌مدت اثرگذار بر نرخ تورم است. در کنار آن، انتظارات تورمی بالا ناشی از کسری بودجه، مهم‌ترین کانالی است که هر یک ریال پایه پولی و نقدینگی جدید را با شدت بیشتری به تورم تبدیل می‌کند. زمانی که انتظارات تورمی بالاست، حساب‌های بلندمدت بانکی تبدیل به حساب دیداری (جاری) شده و به سمت بازارهای دارایی و کالاهای بادوام و در نهایت کالاهای مصرفی حرکت خواهند کرد. در سه ماهه نخست سال، سیاستگذار با تصور اینکه بازار سهام می‌تواند ضربه‌گیر تورم باشد، بر رشد بازار سهام دامن زده و از طرفی نقدینگی نیز با نرخ بالایی رشد پیدا کرد. هرچند در سه ماهه تابستان، سیاستگذار پولی با درک شرایط بازار اقدام به افزایش نرخ سود در بازار بین بانکی و همچنین فروش اوراق دولتی کرده و تلاش کرد تا نقدینگی و پایه پولی را کنترل کند. اما حجم اوراق فروخته شده (در حدود ۷۰ هزار میلیارد تومان) نسبت به کسری بودجه دولت اندک است و چندان در این زمینه موفق نبوده است.

یکی از بخش‌هایی که بیشترین ضربه را از شیوع ویروس کرونا و تحریم و رکود حاکم بر کشور داشته است بخش تجارت خارجی بوده که حاصل آن تراز حساب جاری منفی و نیز تداوم روند منفی تراز حساب سرمایه می‌باشد. طی ۶ ماه گذشته میزان و ارزش صادرات غیر نفتی رشد منفی داشته و نیز میزان واردات و صادرات نیز کاهش یافته است. منفی بودن تراز حساب جاری نشان دهنده این است که میزان و ارات کشور از میزان صادرات آن بیشتر بوده و واردات به مراتب سخت‌تر و گران‌تر خواهد بوده است. بنابراین، قیمت تمام شده کالاهای تولیدی بالاتر خواهد بود در پی آن، افزایش هزینه تمام شده کالاهای تولیدی در داخل محتمل است و

بنابراین در ۶ ماهه ۱۳۹۹ صادرکننده‌ها سود کمتری از صادرات خود به دست آورده‌اند. در تایید مطالب مطرح شده همین بس که بررسی شامخ کل اقتصاد و صنعت کاهش موجودی مواد اولیه و عدم ثبات قیمت مواد اولیه را نشان داده است. برخی کارشناسان عقیده دارند که که تضعیف پول ملی و افزایش نرخ ارز یکی از راه‌های افزایش صادرات و رونق تولید داخل و کاهش واردات می‌باشد اما بررسی ۶ ماهه ۱۳۹۹ نشان داده است که افزایش صادرات نیازمند افزایش کیفیت کالاها و رقابت‌پذیری بین بنگاه‌ها است همچنین کاهش واردات نیز به علت این که بخش اعظمی از واردات ما کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای است. از طرفی تولیدات داخل نسبت به این کالاها از کسب قیمتی پایینی برخوردار هستند یعنی اینکه با افزایش قیمت، میزان تقاضا برای این دست کالاها افزایش نمی‌یابد در نتیجه با افزایش نرخ ارز قیمت تولیدات داخلی افزایش یافته و لذا نتیجه‌ای جز افزایش تورم داخلی را به همراه نخواهد داشت.

همچنین بررسی بخش ساختمان به عنوان بخش پیشرو در اقتصاد کشور نشان داده است که اگر چه صدور پروانه‌های ساختمانی در این ۶ ماه افزایش داشته است اما افزایش نرخ تورم نهاده‌های ساختمانی و افزایش حباب مسکن در این بخش عملاً موجب ناتوانی از خرید مسکن عمده متقاضیان خرید و افزایش اجاره‌نشینی مخصوصاً در حاشیه شهرها شده و کماکان این بازار را در قبضه سفته‌بازان قرار داده است.

با توجه به نتایج بیان شده جهش تولید چیزی جز پایداری و ثبات تمامی بخش‌های تولیدی و مرتبط تولید نمی‌باشد که با توجه به شرایط پیش روی کشور؛ تحریم، شیوع کرونا، مشکلات ساختاری، سیاست‌های پولی و مالی نامناسب و... نمی‌توان جهش تولید را در یک سال انتظار داشت. با وجود سالها سیاست‌گذاری با هدف حمایت از تولید، ارزیابی‌های داخلی نشانگر وضعیت نامناسب محیط کسبوکار و امنیت سرمایه‌گذاری، عدم ثبات شرایط و نامناسب بودن سیاست‌های پولی و مالی در کشور است. تجربیات سایر کشورها در حمایت از تولید و نیازها و ضرورت‌های تسهیل تولید نشان داده است که تدوین راهبرد توسعه صنعتی و انتخاب پیشران‌ها، شفافیت، رقابت و تسهیل ورود به کسب و کارها و اداره بنگاه‌ها، کاهش هزینه فرصت تولید از طریق هزینه دار کردن فعالیت‌های نامولد رقیب تولید، تأمین امنیت سرمایه‌گذاری و کاهش هزینه‌های مبادله، توسعه و ارتقای تأمین مالی تولید، ثبات و پیشبینی‌پذیری بازار ارز و حفظ رقابت‌پذیری تولید داخل، دستیابی به فناوری‌های برتر و تجاری‌سازی آنها و رسمی شدن کسب و کارها و کاهش بخش غیررسمی در اقتصاد از مهمترین عوامل رسیدن به روند پایدار و با ثبات تولید و به دنبال آن جهش تولید می‌باشد و بدون آن اهداف جهش تولید را محقق نخواهد ساخت.

منابع:

جهش تولید قاصد نور و امید، (تابستان ۱۳۹۹)، نشریه فرهنگ، سیاست، اقتصاد مرکز رشد دانشگاه امام صادق

تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران، عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصاد سال ۱۳۹۹. مرکز پژوهش‌های مجلس، آذر ۱۳۹۹.

جهش تولید: رویکردهای نظری، الزامات، موانع و سیاست‌های پیشنهادی (در راستای تحقق شعار سال ۱۳۹۹)، مرکز مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی؛ خرداد ۱۳۹۹.

تحلیل شاخص‌های بازار کار در فصل بهار ۱۳۹۹، مرکز پژوهش‌های مجلس.